PRVO POGLAVJE.

Erat inter illustres Stiriae proceres Erasmus Tattenbachius nobilitate opibus nulli secundus, in Franconiae circulo et in sacratione Styrorum. Wagner, star kronist.

V sredi sedemnajstega stoletja so se pripravljale na našem slovanskem jugu, na Hrvatskem, v Primorji in tudi na Slovenskem, najbolj pa na Ogerskem velike stvari, katere bi bile sredini Evrope in posebno naši domovini ves drug tok zgodovine odmerile nego ga je naš narod imel, ako bi osoda ne bila zadela glavnih početnikov prej nego so svoje namene izvrševati mogli. V te velike načrte državnih prevratov je bil vpleten glavni ud na slovenskem Štajerskem naseljene plemenite rodovine, bogati in veljavni grof Ivan Erazem Tatenbah, knez Ra-

venstajnski, posestnik štajersko-slovenskih graščin: Konjice, Račje, Podova in Orehovas pod Pohorjem, Tribenek, Podčetrtek, Statenberk, Frajstajn, Sonenberg in Videršnek; dalje posestnik hiše v Mariboru, v Vildonu itd. Šlo je v teh velikih političnih namerah za nasilno odcepljenje Ogerske in južno-slovanskih dežel od nemške Avstrije in za ustanovljenje svobodne Ogerske, ter osnovanje neodvisne Hrvatske, kateri bi se bila pridružila Slovenija.

Za razumljenje razvitka osode tega moža, katerega glavni kos življenja in prizadevanja opisati je namen te vseskozi na našo zgodovino opirajoče se pripovesti, vsakako treba, da prej ob kratkem opišemo občezgodovinsko položje tedanjega časa, ter bralce seznanimo z osobami, ki so stale na čelu velikega kretanja, katerega drugo vrste faktor je naš Tatenbah bil, in katero bi bilo kmalu vso mogočno habsburgsko državo iz starih stál vrglo.

Odkar so bili Čehi v slavni osodepolni bitvi pri Beli gori premagani, začel je bil v

Avstriji vejati nemški duh, protiven drugim narodnostim. Najprej so to britko čutili Ogri, potem Hrvatje. Oba ta naroda sta bila pristopila iz svoje svobodne volje pod habsburgsko vladavino. Oba niti nijsta svojih narodnih pravic s tacimi upori „izgubila“ kakor Čehi. Zato se je nezadovoljstvo najprej v teh deželah razvilo, in sicer, v narodni aristokraciji magjarski in hrvatski. Do vrhunca pak je v obeh teh deželah prišla nezadovoljnost z nemško dunajsko vlado cesarja Leopolda I. po bitvi pri Sv. Gothartu (cistercijenskem kloštru na meji Štajerske in Ogerske, med ogerskimi Slovenci) leta 1664 (1. avg.), v kateri so bili Turki od cesarske armade, vojene po vojvodi Montekukuli, tepeni.

Ta bitva je bila jako važna, a za habsburgsko monarhijo dobljena samo vsled posebne hrabrosti Slovanov, osobito Hrvatov, ki so se bili pod vodstvom grofa in bana Zrinjskega, dalje vsled bodrosti Magjarov in celo Francozov, kateri poslednji so bili Avstrijcem na pomoč poslani. Vendar se je ce-

sarju Leopoldu in njegovim nemškim svetovalcem tako mudilo mir s Turki sklepati, da dobljena bitva nij imela skoro nobene koristi za kristjane. Za Hrvate in njihovega bana je mirovna pogodba, katero so nemški diplomati s turškimi na pol skrivaj sklopili, ne vprašaje ni Hrvatov ni Ogrov, bila tembolj razžaljiva, ker je Dunaj izrekom Turkom pritrdil na njihovo terjatev, da se po njih razsuta, prej od Zrinjskega eno uro od Kaniže na Muri zidana in po Zrinjskem imenovana trdnjava, Zrinivaroš, ne sme nikoli več sezidati.

A ne samo taka in enaka mala prezi-ranja, in ničev mir s Turki, tudi druga važneja naredba dunajskega dvora je ogerske in hrvatske veljake v dušo pekla. Po bitvi pri sv. Gothartu so namreč ostali nemški vojaki na Ogerskem in Hrvatskem. Povsod so se ti Nemci obnašali med domačini kakor gospodarji, surovo, prisvojevalno, razžaljivo. Tudi se je zlasti med Hrvati s srdom opazilo, da se višje vojne in civilne službe oddajejo

Nemcem, domačini se pak odrivajo. Tako je bil Nemec Herberstajn postavljen za višjega vojnega poveljnika v Karlovec, da si je na to mesto po svojem dostojanstvu in domačinstvu pravico imel samo hrvatski ban in „vél-mož“ Peter Zrinjski. V vojaški granici, ki je imela še samostalno narodno organizacijo, opaževalo se je, da se domači hrvatski vojvode, kakor so bili: Mitar Ostrovljanin, Petar Trifunac, Sima Omudjević iz Korbave, Stevan Orlović iz Like, Pavle Ornovčanin iz Posavja, Gruica Vukašin uskoški vojvoda itd. — ne vidijo radi, in da dela cesarjeva gospôda na to, kako vso oblast nad graničarji dobiti. Vse to je delalo vročo kri. Na Ogerskem je k temu še prišla nezadovoljnost luterancev, katere so versko netolerantne oblasti cesarja Leopolda preganjale in zatirale.

Pokniti je torej moralo, in zgodilo se je to v povestno znani Zrinjski-Frankopanovi zaroti, ki se je raztegnila črez Ogersko, Hrvatsko in (po Tatenbahu) črez

naše Slovensko, ter je razprostirala svoje mreže daleč na Poljsko, Francosko, Benečijo, da celo — — na Turško, torej pri enem sovragu iskaje pomoči proti drugemu sovražniku.

Najprej so ogerski veljaki in plemenitaši v dogovore in zvezo stopili. Na čelu zarotnikom so od početka stali med ogerskim plemstvom najveljavnejši možje: palatin ogerski grof Veselenj, grof Nadasdj, najvišji deželni sodnik ali „judex“ curiae“, škof Lipaj, in Nikolaj Zrinjski. A nesreča zarotnikom je hotela, da so prej nego je bilo vse uredjeno, umrli trije od teh: Nikolaja Zrinija je bil na lovu veper ali mrjasec raztrgal, Veselénj je tudi hitro umrl (baje zarad družinskih razporov od nekoga ostrupljen), in škof Lipaj nij dolgo svoja dva továriša preživel.

Tako je snovana zarota v početku že izgubila tri ženijalne odvažne može. Izmed zgoraj imenovanih je torej ostal Nadasdj, kateri je z mladim knezom Rakocijem

sklical tajni shod v Trenčinu in kasneje v Banjski Bistrici. Tu je ogersko plemstvo navdušilo se za svobodo svoje domovine.

Med tem ko so ogerski veljaki preudarjali, kako bi upor proti nemškemu Beču organizirali, hotel je fanatičen Magjar precej delati. Neki mož, z imenom Vitnjedj, luteransk duhovnik iz Šopronja, sklene cesarja Leopolda uloviti ob priliki, ko je ta imel svoji nevesti nasproti voziti se v Šotvin. Kadar bi bil fanatični Vitnjedj cesarja ujetega dobil, hotel je od njega svoboščine ogerske dežele potrjene imeti; ako pa bi cesar ne bil vse podpisal, ali ako Vitnjedj bil zavoljo zapiranja cesarja nadlegovan, nameraval ga je umoriti. Da bi ga ulovil, zahteval je od Petra Zrinjskega vojaško pomoč. Peter Zrinjski, kot Hrvat, najbrž nij luteranskemu, na svojo pest delujočemu popu zaupal, ali pa se mu je tako energično početje še prerano zdelo, zato mu nij poslal vojaške pomoči. Vsled tega cesar nij bil ujet, pač pak so se zarotniki továriša duhovnika Vitnjeda in njegove možne izdaje

tako bali, da so ga hoteli s sveta spraviti, in je le-ta res kasneje (1669) nagle smrti umrl na Nežiderskem jezeru.

Glavni zarotniki na Ogerskem so iz početka mislili na vse. Prva stvar je bila, denarja dobiti si za vojsko. Da-si so se zarote udeležili bogati plamenitaši, vendar so hoteli gotove svote imeti. Zato je bilo skleneno državni denar s silo odvzeti, kateri se je imel iz gorskih mest na Dunaj voziti. Nadasdj sam je potoval v Kremnico, da bi izvedel, kedaj se denar vozi. Ali iz tega nij bilo nič česa, ker vojaški stotnik Čobornjak (po drugih virih Sobijanič) se je tačas napil, ko je imel voznike napasti. Tako so se prvi črteži unesrečili in so ogerski zarotniki dalje delali brez prave organizacije.

Čutivši, da jim po tem tacem treba zunanje pomoči, poslali so nekega Ladislava Bala v Carigrad. Ali tu je bil zopet kal nevspeha, ker to, kar je Bala govoril v Carigradu, izdal je neki nazoči Grk z imenom Panajoti, tolmač, na dunajskem dvoru. Za-

rotniki so za to ob pravem času izvedeli, ker je bil vodnik Nadasdj svetovalec dunajskega dvora; tedaj so znali izdajstvo paralizirati in so od odločnega delovanja upali vse. Tudi v drugih zunanjih državah so ogerski zarotniki iskali zaveznikov. Škof Lipaj se je bil v Rim obrnil. Še več pak so računili na Poljsko in na Francosko.

DRUGO POGLAVJE.

Za domovinu, za veru kršćansku
Boga višnjega na pomoć zazovte,
Vaših starih glas ponovte,
Na svoje sprotivnike navalte ognjeno,
Jedan drugoga izručte ljubljeno,
Živte bratinski, poginte viteški.

Grof Fran Frankopan.

Na Hrvatskem je bil duša zarotnega pripravljanja grof Peter Zrinjski, hrvatski ban. On je bil vseskozi pravi narodnjak. Zato je Magjare mislil samo upotrebiti, a

namen njegov je vidno bil, vzpostaviti zopet hrvatsko državo, katera bi bila obsegala vso denašnjo trojedino kraljevino z vojno granico, in bi se bila potem na jug med Srbe in na severozapad med Slovence raztegnila. V tem njegovem namenu ga je podpirala duhovita, krasna njegova žena, Anka Katarina Zrinjska, ki je tudi svojega brata mladega Franja krsta Frankopana, knjeza tržačkega, pridobila za to idejo. Na dvorih Petra Zrinjskega in Frankopanov, namreč v Čakovcu, Ozlju, Bakru, Grobniku in Novem v Vinodolu, posebno pa na prvo imenovanih gradovih, so se po teh hrvatskih veljakih udomačile domače slovanske modrice, govorilo in pisalo se je hrvatski, ne pa samo latinski in nemški, kakor je drugod bilo tačas v navadi.

Dokaz temu imamo še dan denašnji. Fran Frankopan, bogataš in veljak se že tačas nij sramoval peti in pisati hrvatske pesmi, in delati drame celo v našem — slo-

venskem jeziku.*) Ravno tako je prestavil Peter Zrinjski „Sireno morja adrijanskega,“ katero je speval njegov brat Nikola. Žena Zrinjskega je sama napisala hrvatski molitvenik. Koliko spisov pa je utegnil kruti čas uničiti, ki je vladal teh dveh sto let, od kar so ti junaki živeli!

Misel, da se velika slovanska država na jugu mora raztezati tudi na naše Slovensko, imela je in vršila baš duhovita Anka Katarina Zrinjska. To misel izvesti pak nij bilo lehko. Kajti tačas narod nij veljal dosti, tačas je bila vsa početna moč v rokah višjega duhovenstva in plemstva. Pač so imeli Magjari in Hrvati tačas domače, narodno plemstvo. Na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in drugod pri nas, pak je bilo plemstvo nemško, iz tujine naseljeno. To plemstvo in višje duhovenstvo se nij dalo prijeti pri na-

*) Njegove hrvatske pesni in odlomek njegove slovenske vesele igre je na svitlo dal, kakor jih je v dvornem arhivu na Dunaji našel, g. Iv. Kostrenčič l. 1871 v Zagrebu. Pis.

rodnem, patrijotičnem čutji. S srcem za svobodo slovenske domovine se nij dalo pri njem ničesa opraviti, ker srca za slovensko stvar nij imelo.

Katarina Zrinjska je morala torej misliti, ter svojega moža in brata na to nagovoriti, da so izkušali drugim potem delati preko meje, z drugim vabilom vabiti zaveznika. Častilakomost, želja po oblasti, moči, veljavi, gospodstvu — to so lastnosti, ki mogó nadomestovati (če prav ne nadomestiti) rodoljubje v vélikih početjih.

In to je Katarina Zrinjska razumela. Poznala je moža, ki je bil na slovenskem Štajerskem dovolj vpliven, da je mogel pomoči; ki je bil tudi, da si Nemec, in torej tem protinemškim težnjam ne po naravi nagnen, vendar pridobljiv, ker je bil imel baš zgoraj omenjene lastnosti. Leta 1660, ob sijajni priliki ko so velikaši in ljudstvo cesarju Leopoldu I. v Gradcu prisegali vernost in zvestobo, in kjer je bila z možem in bratom Franom Frankopánom tudi ona,

spoznala je Ivana Erazma Tatenbaha. Ta je bil tačas stoprv 19 let star, a že dve leti oženjen z Ano Terezijo grofinjo Forgač.

Katarina Zrinjska je, kakor vsaka žena take reči hitro opazi, tudi razvidela, da je učinila na mladega, neizkušenega in v ljubezni vsekoliko razkošnega grofa Tatenbaha globočji vtis, nego bi mu smel Tatenbah sprejemljiv biti. Nij jej torej tudi kasneje težko stalo, znanje z mogočnim Tatenbahom ponoviti in svoj vpliv rabiti — kakor je bila prepričana — za domovino. To se jej je zdelo z njenega, nad navadnim ženstvom vzvišenega stališča (katero soditi nij nalog pripovedovalčev), dovoljeno, da celo — ukazano. Tako je bil grof Ivan Erazem Tatenbah pogosto vabljen gost na Zrinjskega grad Čakavec, ali na grad Zrinjskega prijatelja Lokatelija, na Lepšino, kjer so ga počasi pridobivali. Dali so mu tudi v njegovo okolico ljudi, kateri so bili popolnem podučeni, in so prevzeli nalog Tatenbaha vneti za skrajne namere, katere je zarota imela. Imena

teh so: Vukovački, prej stotnik hrvatskih strelcev, poslanec Zrinjskega, kapitan Kaldi, Zrinjskega štalmajster Rudolfi, in več drugih. Ti so pridobili tudi Tatenbahovega tajnika Baltazarja Riblja.

Predno je Erazem Tatenbah vedel kako, bil je v zaroto zapleten; misel, svoje ime oslavljeno imeti, svojo oblast, bogastvo poveličati, ali — celo — morda — vladarsk prostol zasesti! — Komu v onej dobi bi ta misel ne bila laskala!

V nekem veselem društvu v Lepšini pri grofu Lokateliju, je bil Tatenbah podpisal tako imenovano „ligo“, to je pismo, v katerem se je zavezal zarotnikom z vsemi pomočki pomagati, in na štajerskem Slovenskem, noter do Gradca tla za upor pripravljati. Za pomoč so mu bili gorej imenovani možje: Vukovački, Kaldi, Rudolfi, Ribelj.

TRETJE POGLAVJE.

„Le vkup, le vkup uboga gmajna“.

Pesen slovenskih upornikov l. 1635.

Jurij Gornik (v nemških kronistih tedanjega časa na pr. v ostankih mariborskega arhiva najde se njegovo ime spačeno v ime: Gurnigg) je bil glavni vinicar, ali kakor so ga delavci in mali kmetje okolo imenovali, „majer“ (pristav), v velikem vinogradu, katerega je Erazem Tatenbah imel v Visovljah, vinski gorici na Pohorji, blizu Slovenske Bistrice. Bil je petdesetleten mož, visok in krepak. Da si je bil sam sluga, ravnal je ostro z delavci in kmeti, ki so morali tlako delati njegovemu gospodu. Pri tem pa tih in nezgovoren; vedel je o sam sebi, da more človeku tudi ena beseda škoditi. On nij ljubil

Tatenbah.

nikogar, in njega nikdo — razen edine njegove hčere, najlepše deklice pod faro sv. Benčesla, kakor je ondotni narodno-slovenski govor krstil češkega svetnika Vaclava, kateremu na čast je tam cerkev zidana ob času, ko so Čehi pod Otokarjem (predno jih je Rudolf Habsburg na Marhfeldu zmagal) izkušali oblast dobiti in utrditi si tudi na Slovenskem.

Jurij Gornik torej je bil lepega dne avgusta meseca l. 1869 v velikih skrbeh, in opraviti je imel okolo gospodske hiše v vinogradu toliko, da si je želel denes imeti štiri roke. V jutru mu je bil namreč posel iz bližnjega Račjega-grada, kjer je njegov gospodar, mogočni grof Tatenbah tačas bival, prinesel poročilo, da se popoludne ali proti večeru več gospôde in veljavnih móž zbere v vinogradski gospodski hiši, med temi grof sam. Ukazano mu je bilo vse pripraviti, kar je za pogostenje potrebno.

Jurju Gorniku se je to sicer, ker nenavadno, čudno zdelo, kajti ob tem času, ko

niti grozdje nij zrelo, nij bil običaj, da bi gospôda prihajala. Da, poslednje dve leti niti jesen „v branje“ nij nikogar bilo.

Samo pisar ali tajnik grofov, mladi Baltazar Ribelj, je prihajal. Ta pač mnogopot. Večkrat ko nij bilo zarad gospodarstva in računov čisto nič treba. A Jurij Gornik, star poznavalec sveta in ljudij, vedel je dobro, da grofov pisar Baltazar Ribelj prihaja — zarad njegove hčere Marijánice.

Denes pa nij bilo časa ugibati, zakaj pride več gospôde. Trebalo je v kleti stare pajčevine odpraviti, sobe osnažiti, posodo pripraviti, za jed misliti, okolo hiše in vinogradov nerednosti odstraniti.

Popoldne je bilo precej vse priredjeno. Marljivo je Gorniku in njegovim ljudem pomagala hčerka, lepa Marijánica. Za njo je bilo v sobah, v kuhinji in kleti še dosti dela. Vendar ko je oče videl, da se ura bliža, ob kateri imajo visoki gostje priti, ukaže hčeri, da mora za denes iz hiše proč, in sicer v malo vinicarsko kočo, ki je dva streljaja od go-

spodske vinogradne hiše stala na gori, vrhu vinograda.

Marijánica se je veselila videti krasno gospodsko družbo. Ko so bili zadnjič tu, bila je ona še na pol dete, in vendar so bili prijazni ž njo, ta in oni gospod jo je prijel za obradek in hvalil njene lepe oči, rumene lasce in prorokoval da „bode lepo dekle“. In kako lepo so bili oblečeni! A denes jej oče ne pusti, da bi vse to gledala!

Posebno pa enega je želela med njimi videti, in tudi tega oče ne dovoli! Stari Gornik nij dal prositi se, ena beseda pri njem je bila volja, kateri se ustavljati nihče nij mogel, komur je on ukazovati imel.

Solze v očeh, a brez ugovora se je morala mlada deklica séliti v vinicarsko kočo, kjer navadno nij nihče prebival.

Solnce je popoldne še visoko stalo, ko so jeli od raznih stranij po sámosti ali po dva, trije vkup prihajati gosti. Bilo je več duhovnikov iz obližja, od sv. Martina na Pohorji, iz Tinj, od sv. Benčesla, iz Polj-

skave, Prihove itd. Razen njih je bilo tudi županov in svobodnih kmetov s Pohorja in s polja prišlo. Videlo se je, da eden za drugega nij vedel, vsi vkup pa uzroka nijso poznali, zakaj so povabljeni. Stikali so torej glave, ugibali in v glavni reči morda uganili.

Kmalu za njimi pride grof Erazem Tatenbah sam.

Tatenbah je bil lep, visok vitešk mož, ki je zanimal vsacega, kdor ga je videl. — On in njegovi spremljevalci so konje pri cesti pustili in po stezah med vinogradi peš prišli. Spremstvo Tatenbahovo je bilo májheno. Razen dveh manjših plemenitašev iz bližine, čijih imeni ne znamo povedati, bili so ž njim samo še : Zrinjskega agent stotnik Vukovački, stotnik Kaldi, Rudolfi, in pisar Baltazar Ribelj. Razen teh nekoliko služabnikov z jedili in drugimi za postrežbo potrebnimi rečmi.

Duhovniki, župnje in kmetje so sprejeli grofa s ponižnostjo, kakor je slovenskemu

značaju prenavadna, in kakor se običnо daje visokemu pogostniku.

Pod postreškom pred vinogradskim hramom je bila kmalu miza pripravljena. Tam posedejo. Tatenbah je bil prijazen z vsacim, akoprem bi bilo bistro oko opazilo, da se nekoliko sili; njegovi spremljevalci so storili vse, da bi se povabljencem prikupili. Pogovor je bil dolgo splošen, izpozivljali so gospodje od duhovnikov, županov in kmetov, da so le-ti pravili o različnih pritožbah in javnih neprilikah, katere imajo. In ko je kmalu móčno staro vino iz grofovske kleti jezike razvezalo, in gospodska nenavadna prijaznost odvzela prvotno boječnost: nij manjkalo gradiva. Naveli so govor brzo tako, da se je ostro zabavljalo o cesarskih in drugih gospodskah, o hudem stiskanji ubogega ljudstva in krivičnosti mnogih davkov in davščin. Vse to je možé navdušilo, tembolj ker je tudi vino burilo duhove.

Hrvat Vukovački, velikansk mož, isto tako dober vojak kakor dober govornik, napije grofu Tatenbahu, katerega slavi kot pri-

jatelja slovenskega ljudstva, kot plemenitaša, ki je pripravljen braniti „stare pravice,“ kakor jih branijo ogerski in hrvatski plemenitaši.

Enako govori eden duhovnikov in to ohrabri priprostega nazočega kmeta, da vstane in pove, ka se bode vse vzdignilo za tistega, ki bi davek in tlako odpravil.

Ta odkritosrčnost kmetova nij bila po volji Tatenbahu, kateri je poslednji čas že večjidel tiho sedel in bil prepustil govor svojim spremljevalcem. Mrklo je obrvi zavlekel in obrnil se proč.

To je opazil njegov tovariš Kaldi in boječ se, da bi gospodar ne spridil ves dober vtis agitacije, skrbel je z drugimi vred, da se je društvo poslovilo in razšlo.

Pred odhodom so možém zabičevali, ne govoriti o tem shodu, skrivnostno pristavljaje, da se bodo kmalu velike spremembe godile. Tatenbah sam je, na migljaj Kaldijev vsakemu posebe pri slovesu vendar še v roko segel.

„Ta komedija s kmeti in pokmetenimi popi, ki mi jo napravljate zdaj tukaj zdaj tam, je precej dolgočasna, gospodje“ pravi Tatenbah, ko je bil sam s svojimi drugi.

„Ali potrebna,“ odgovori Vukovački. „Ako hočemo, da ob pravem času z veliko močjo udarimo, moramo ljudi pridobiti, da bodo za nas vstali.“

„A jaz bi rajši videl, da to pridobivanje sami opravite, meni se gnjusi.“

Vukovački se od jeze v ustna ugrizne. Ali premagati se mora, in pravi:

„Milostni gospod grof, to delo je za vas. Ako hočete nositi klobuk štajerskih vojvodov, ali (če srečno izpade, kar nameravamo) ako hočete doseči, da se boste dejansko opravičeno imenovali vojvoda vseh Slovencev, katero ime so si celjski grofje v zadnjem času pridevali*) a ga ne dosegli, — potem morate tudi sami kaj storiti za to.“

---

*) Celjski grofi so si kakor znano pridevali naslov: „Herzoge aller Winden.“ Pis.

„Celjski grofi, ha, ha!“ — roga se Tatenbah in zarudi v lice — vi in Zrinjski mi vedno celjsko grofovstvo na um prinašate. In kolikokrat sem vam že povedal, kar sami veste, da je celjski Ulrih za svoje prizadevanje dobil — smrt! Kadar se tega domislim, vas bi vse najraje hudiču v pekel pognal.“

„Ali zdaj . . .“ ugovarja Kaldi.

„Dosti tega! Idimo!“ pravi Tatenbah naglo, in vstane. Kadar je bil take volje, vedeli so, da nij govoriti z njim. A vedeli so tudi, da dolgo eno mišljenje ne traje pri njem. In precej se je to pokazalo. Komaj tri korake stori, pak se obrne in pravi:

„Kasno je že. Lep večer je, kaj bi bilo če tu ostanemo črez noč? Ali o vaših rečeh mi ne govorite nocoj več. Naredimo si veselo noč. He, Gornik!“

Vinicar pride upogibaje se.

„Pošlji strežaja na cesto in reci naj konji v krčmi ostanejo do jutri. Mi tu prenočimo.“

„Kakor zapovedate, gospod.“

„Stoj, bedak. Je-li kaj lepih deklic tod okolo? — Ne gubaj tako neumno svojega obraza, temuč teci in pogledaj po vinicarskih in kmetskih gnezdih okolo. Za zvečer mora nekaj mladih deklin tukaj biti, ki znajo lepo peti. Če jih ne bode in če ne bodo lepo pele, dobiš batin, in v klado bom dal utekniti tvoje stare kosti. Je-li si razumel? Zdaj idi brž!“

Gornik poklonom odide. Za njim grofov pisar Ribelj, kateri starca vstavi in mu šepeta: „Za boga, ne Marijánice poklicati. Ste jo skrili, kakor sem vam rekel?“

„Sem“ odgovori Gornik.

„Kam? Kje je?“

„V mali vinicarski koči nad vinogradom.“

„Dobro. Nikomur ne povejte. Grof je ne sme videti.“

ČETRTO POGLAVJE.

Zdaj klije tebi dvojni cvet,
Pomladi cvet, čas mladih let.

S. Jenko.

Med tem je mlada hčerka Jurja Gornika morala sama biti v mali vinicarski koči nad vinogradom. Sama, in niti ni vedela čemu in zakaj! Da, — prepričana je bila, ka je to samo trma njenega očeta, in v lepi glavici Marjaničini vzdigovalo se je kakor mala jézica nad očetom, katerega je sicer rada imela. In nij bila šala, sama, brez dela tu stati in čakati, da odidejo gospoda! Ali je mari tako grda, da se ne bi smela ljudem pokazati? Nevoljno strese glavico, da se rumeni lasci uneredé in se plave oči solz zasvete. — Veliki pes Gornikov, sicer njen prijatelj, on

edini jo je prišel obiskat, dobrikal se jej, a ona ga je jezno pognala od sebe, česar jej pa on nij za zlo jemal, kajti vedoč, da neprijateljstvo ne bode dolgo trajalo, vlegel se je ob ogel in čakal. —

Doli v dolini pak je šla baš pred mrakom njena prijateljica Anka po vodo na studenec in je pela veselo, da se je razlegalo po dolu in ob gorici gori do nje. Kako rada bi bila Marjanica zletela po stezi za vinogradom k studencu, da bi bila vsaj ž njo govorila, da bi jej bila naročila, (še le na koncu razgovora in tiho) naj nese vodo mimo gospodske hiše preko vinograda, ter naj — malo pogleda, malo po strani, ali, — ali je z drugimi vred prišel tudi mladi grofov pisar Ribelj, Baltazar.

V tem hipu je začula šum med zelenim trsjem po stezi proti njej. Pes je bil zalajal, a precej utihnil, torej mora biti znan človek, ki pride. Trte so ob kolji previsoke, pregoste da bi videla kdo je, da si je bil prav blizu. Odskoči nazaj, in na pragu se oprime stebra

in čaka: je-li oče, je-li stara dekla, je-li pa morda....

V tem hipu zagleda klobuk, roko, mlad moški obraz; in lice, prej solzno se jej zjasni kakor bi ga jutranje solnce obsijalo. On je bil, on, njen Baltazar. Že je bila hipom dva koraka storila, da bi mu veselim vsklikom naproti hitela, a v njeni glavici se baš tako naglo druga taktika izrodi. Stopi v vežo nazaj, vrata pripre toliko, da je samo njena smehljajoča se glava ven molela. Ko Baltazar Ribelj pride do vrat, zapre mu jih pred nosom in tišči. A po kratkem parlamentiranji se trdnjava udá brez pogojev, njena zapovelj-nica odpre in stopi ven, da od truda zaudeli obraz skrije v naročji ljubljenega mladega moža.

Sedeta na klopico pred kočo.

In zdajci so letela vpraševanja in odgovarjanja, očitanja in zatrjevanja preko in preko: „Kje si bil tako dolgo, zakaj te nij bilo, kako si hudoben,“ pa zopet: „kako si dober, samo to nij prav, da nijsi prišel večkrat.“ A on jej

je odgovarjal kratko. Videti pak je mogla z njegovih oči, da jo ljubi z vso strastjo mlade duše. Dvomiti o tem jej to se veda nij na um palo, bila je prenedolžna. In v tem je imel poroštvo tudi on, da je našel v tej deklici dijamant, sicer nebrušen in nelikan, a čist.

Med tem ko srečna mladost ljubuje, utegnemo mi o glavnem udeležencu obširneje pregovoriti.

Baltazar Ribelj, pisar ali tajnik pri grofu Erazmu Tatenbahu, bil je kakih 28 let star, srednje postave, a čvrstega telesa. Obraz njegov je kazal umnega človeka, in pri prilikah kakor ga najdemo tu, bil je celo lep, da si je bilo sicer opaziti na njem nekoliko znamenj nezaupne lokavosti, ki ga na prvi pogled nij prikupila, baš tudi nasprotno nezaupanje budeča. Vendar mu je Tatenbah zaupal vse. Kar je Tatenbah vedel, to je znal tudi njegov pisar Ribelj, in skoro nobenega pisma nij brez njega pisal ali pisati dal. Pisma, ki so se tikala Tatenbahove zveze z

Zrinjskim in Frankopanom nij pisal nihče drugi kot Ribelj. Da mu je zaupati smel, o tem se je imel prilike dovolj prepričati, ker nikdar nij imel ni najmanjšega dokaza, da, niti suma, da bi bila katera tajna stvar po Riblji na dan prišla. Isto tako marljiv in zvest delavec je bil. Edino, kar mu se je moglo očitati, bila je precej vidna lakomost — ne po časti, kajti Ribelj je bil skromen in se nij nikamor silil vznad svoj okrog, temuč po premoženji. Ribelj je štedljivo živel in svoj zaslužek, kakor tudi darila, katera je dobival, pazno spravljal in množil. A tudi to mu nij bilo zameriti. Vzrastel je bil iz bornih razmer, naravno da je skrbel za brezskrbnejšo bodočnost.

Ribelj se je imenoval po materi, očeta nij poznal ni po imenu niti po glasu. A tudi mati mu je umrla ko je bil star sedem let. Pustila je bila toliko premoženja, da je varuh njegov, star župnik, dal ga po želji materini v šolo v nemški Gradec. Ker je tudi varuh umrl predno je Ribelj dorastel, nij poslednji

o sebi in svojih roditeljih nikdar nič dokazanega izvedel. Spominjal se je, da sta z materjo sama na kmetih živela, da ga je rada imela, da se je ljudij ogibala. Ljudje so mu mogli povedati, da je mati, nekdaj lepa deklica, daleč nekje na neki graščini služila, od koder je prišla v to vas in porodila njega. Da je bilo malo premoženje, katero je poteklo za njegovo učenje in odgojevanje, svota, s katero je kak gosposk zapeljivec njegovo mater odpravil od sebe daleč proč, to si je mogel misliti.

Ribelj je imel kot tajnik pri Tatenbahu dobro službo. Lehko bi bil izbiral neveste v mestu, a poleg tega, da je imel svoje misli o ženskih (in priložnosti je imel mnogo svet opazovati), hotel je tudi, odkar je poznal malo Marijanico Gornikovo, greh svojega nepoznanega očeta, nad svojo materjo storjen, s tem oprati, da je bil trdno namenjen v zakon vzeti to priprosto deklico, katera je z vsemi žilicami prve ljubezni na njem visela, odkar ga je izpoznala. — Eden najlepših večerov je

razgrnil svojo poletno tišino črez dol in goró. Čerički so med trtami živo in kakor bi se bili okládili, svojo večerno pesen strigli in žvrleli. Mesec je izza vzhoda velikansk vstajal in dvigaje se vedno manjši obraz dobival, kakor da bi ga začudenje minevalo, kaj se mlada dva človeka, Ribelj in Marijanica, katera je njegov obraz obseval, pred vinicarsko kočo tako ljubo drug drugemu nasmehljujeta in govoričita sto nepotrebnih otročjih stvarij, da si bi mogla in imela pametnejše reči ukrepati.

„Čakaj ti, — pravi po mnogih drugih razgovorih deklica. — Ne vprašaš me, zakaj nijsem doma, doli; zakaj sem tukaj? In pa, povej kako si ti vedel, da sem tukaj?“

„Oče so mi povedali. A vedel sem že prej, jaz sam sem očetu rekel, da te morajo sem poslati, kadar drugi z menoj pridejo, veš?“

„Ti? Ti hudobnež si hotel, da sem morala več kot dve uri sama tu čakati! Nič več te rada nemam!“ In kljubovaje dekle pod prsmi roki prekriža in se od njega obrne.

On je imel levo roko okolo njenega tilnika. Objemši jo še z drugo vpraša smehljajem: „In mi ne boš odpustila?“

„Ne!“ pravi ona, a resno jej nij bilo, to je videl.

„Bilo je tako prav, a ti tega ne razumeš, ljubica moja.“

Ta hip pride deklici misel, in predno jo izgovori, otrese se njegovega objetja, zalijo jo solze — to se ve ne baš težke, temuč dekliške — in obličje pokrije.

„Razumem, vem“, ihti ona.

„No kaj ti je?“

„Tebe je sram mene. Nečeš, da bi me kdo videl pri tebi. Pojdi, jaz ti ničesa ne verjamem.“

To je bilo vendar preozbiljno in Ribelj od početka nij vedel kako bi to sumnjo odvrnil; mogoče, da se je nekoliko tudi zadetega čutil.

„To nij tako, Marijánica...“

„Je. In dekla Mreta prav govori, zdaj vidim, kar pravi, da si gospod, in me nemaš

prav rad, temuč samo za zdaj; sram te je, da bi tvoji gospodski tovariši vedeli . . .“ Dalje od plakanja ne more govoriti ter hoče vstati.

Ribelj jo potegne k sebi na klop in pravi: „Poslušaj me, ljubo dete. Jaz se te ne sramujem. Počakaj še malo in pred vsem svetom bodeš moja žena, ako me bodeš ljubila. Zakaj zdaj precej ne moreš biti, to vprašaj očeta, njemu sem povedal. Dokler sem v službi, ne smem se ženiti. A kmalu se velike reči zgodé, jaz dobim potem premoženja in vsega dovolj. Tačas pridem po-te in moja bodeš za vselej. In poiščeva si tih kraj, in tam si hočeva gnezdo znesti kakor dva ptička v spomladi, ako me bodeš ljubila zmirom kakor zdaj. Me bodeš? Reci!“

To je bilo dovolj. Solzé so proč, in razgled v tako lepo bodočnost razvedri dekličino lice. Nagne glavico njemu na prsi.

„A da znaš vse — nadaljuje on, — povem ti tudi, zakaj sem želel, da denes, ko je grof prišel sem, ne strežeš ti, temuč da za ta čas iz hiše greš. Zato, ker moraš moja

biti, samo moja. Ako ti to dalje razlagam, ne bi razumela vsega, ker ti, ljubica, ne poznaš sveta. In za to te rad imam. — Svet je spriden, grd, nič mu nij sveto, ni ljubezen ni druga lepa čutja. Jaz nečem, da ti, ki si moja, prideš v dotiko z ljudmi kakor so navadni, kakor so ti-le doli.“

„Ti, povedaj mi, ali je tudi naš grof tak?“ vpraša deklica.

„Tudi“, odgovori Ribelj, a po kratkem premisleku pristavi: „vendar je v drugih rečeh tudi dober. Samo nečem, da bi te videl.“

„Zakaj ne?“ vpraša deklica otročje.

„Ne govoriva o tem. — Ti samo glej, da boš pridna, poštena moja deklica ostala. Nemam rad, če se z ljudmi preveč pečaš. Z očetom, katerega moraš ljubiti, in z menoj. Vidiš, tako bodo morali vsi ljudje, ki bodo o tebi slišali, reči: ta je dobra, pametna, poštena. In moje srce bode tega veselo in moja ljubezen ti ostane na vedno.“

Kako hvaležna mu je bila deklica za te ljube besede. Tako — mislila je — jej nij

govoril še nikdar prej, da si je bil ljubeznjiv za njo zmirom.

Zdajci stara dekla Mreta prinese mladi ujetnici večerje in naznani, da ima nalog od Gornika za varstvo pri deklici ostati.

Ribelj, ki si je moral misliti, da ga družba doli v vinogradu že pogreša, vstane in se poslovi od ljubice obetajoč, da pride ako bode mogoče, še nocoj nazaj ali pa vsaj pred odhodom v jutro.

PETO POGLAVJE.

Dekleta napajal
Pa sam ga je pil.
Narodna.

Gospodska hiša v Tatenbahovem vinogradu je bila obširno poslopje. Zidali so je nekdaj menihi. Ti pa so povsod znali narejati si na dobrem vinskem prostoru lepe kleti, in

za kako pojédino ali popivanje dobre božje kaplje — tudi primerne prostore. Tako Gornik nij mogel v zadrego priti, kam bi goste del, da si mu nij ljubo bilo, da ostanejo črez noč tu. Na solnčno stran so bile dve veliki sobi, že od nekdaj oskrbljeni za take prilike, isto tako je bila pod streho čedna spalnica za dve osobi.

V eni vélikih sob spodaj so kasno v noč pri vinu sedeli Tatenbah in njegovi spremljevalci; društvo je bilo veselo po svoje, barem glasno petje se je razlegalo iz sobe. Jurij Gornik je bil namreč Tatenbahov ukaz, poiskati nekoliko pevk, kolikor se je dalo, srečno izpolnil. Pol ure je letal okrog po vinicarnicah in ubožnejših kmetskih kočah, kjer je vedel za kako deklino. Ker je bil mož zvit, nij na ravnost pravil, da je pri njem večja moška družba, temuč pravil je, da je sam grof, ki je prav dobre duše denes in hoče kaki deklici, ako mu lepo pesen zapoje, drag dar pokloniti. Poleg tega tudi nij mnogo prosil, nego kar rekel, da, ako

dotična deklina ne ide takoj, ne sme na jesen in spomlad nobenega dela za plačilo pričakovati, kakor je žugal tudi na druge načine. Tako je dovel štiri dekline, katere so morale, premagavši prvo boječnost in sramežljivost, narodne pesni prepevati in pridno piti in jesti gospodom, ali prav za prav Tatenbahu na zabavo.

Tatenbah je bil nocoj posebno razposajen in uboge štiri žrtve so imele dovolj posla braniti se njegovemu, ne preveč aristokratičnemu usilju. Ker pa je že pred večerom mnogo pil in zdaj tudi pri vinu ne brez okoristenja svojega grla sedel, bil je kmalu tako omoten, da je zaspal. Hitro za njim tudi drug veseljak, štalmajster Rudolfi. Ker je Ribelj tiho zopet odšel, in Gornik svoje dekline odpravil, ostala sta stotnik Kaldi in Vukovački sama.

Štefan Kaldi, dolg suh mož, kacih 45 let star, je bil eden tacih vojakov, kakor jih je tadanji čas dosta imel. Služil je razne vladarje in vojskovodje in iz raznih bojišč si

je bil prinesel premoženja toliko, da je samec in brez posla nekaj časa od njega živel, dokler ga nij Vukovački, s katerim sta bila iz ogersko-turških vojsk znana, za namene Zrinjsko-Frankopanove pridobil in Tatenbahu priporočil. Od tačas je živel pri Tatenbahu, zdaj na tej zdaj na oni graščini, in njemu je nalog namenjen bil, pri splošnem uporu, kateri se je imel po spodnjem Štajerskem ob pravem času vneti, vojsko organizovati in voditi.

Vukovački je bil med nižjimi zarotniki duša vsega dela. Kacih 35 let star, po postavi junak, kakor jih nam predstavlja srbska divna narodna pesen, bil je on zdaj pri Tatenbahu na Račjem, v Mariboru, Gradcu, Konjicah ali kje drugje, kjer je baš Tatenbah bival, zdaj zopet v Primorji pri Frankopanu, zdaj v Zagrebu ali v vojni granici ali pri Zrinjskem v Čakavcu.

V njega sta imela Zrinjski in njegova pogumna žena največje zaupanje, za to je bil že prej v Carigrad poslan, da bi Turke,

katere je Zrinjski hotel porabiti in potem prevariti, pridobil za plan, kakor je bil viden. On je tudi bil med njimi eden tistih, ki je delal iz srca in prepričanja.

„Glej brate“, izpregovori Kaldi, ko sta bila sama, „meni se včasi roka dviga, da bi tega našega gospoda grofa treščil okolo ušes. Trudimo se mi drugi za ozbiljno stvar, za njegovo slavo in moč, a hudiču tolikrat nij mari drugo nego vino in babe in bedasto petje. Včasi bi pa zopet na en hip vse rad izgotovljeno imel in z glavo v zid rinil. Nij veliko manjkalo in bil bi nam vse pokvaril, kar smo denes storili. V drugič pa res ne vem, ali ne zdi se mi nemogoče, da se bode naenkrat odtegnil in vse naše delo je zastonj, ali pa še za naše glave nas prikrajšajo. In vrag me je dal, če bi mi to ugodno bilo.“

Vukovački mirno izpije vino iz svoje čaše in reče: „Ne boj se še za svoj vrat. Predno midva na vrsto prideva, morale bi druge glave prej padati.“

„Nu da! Jaz straha baš ne poznam. Tudi vem, da mora tist zgodaj vstati, kdor hoče lisjaka zasačiti. In prej ga nij še nihče iz kože deval predno ga je v pesti imel, ha, ha.“

„Kolikokrat si že v bitvi glavo imel bolj na vagi“ — pravi Vukovački. — „No, kar se tiče Tatenbaha, imaš nekoliko prav, tudi meni se zdi bolj omahljiv nego je bil. Ne vem kako bi se temu pomagalo.“

„Grofinji Zrinjski pišeš, naj mu pamet zopet zravná in popravi. Za njo je ves v ognji, v pekel ga zapelje, ako hoče.“

„Res, tega bode treba“ pravi Vukovački zamišljen. „Ali večkrat že je bilo treba, mi bi ga morali še kako drugače navezati.“

„Čemu neki. On dobro ve, kaj je v Lepšinskem gradu pri Lokateliji podpisal. Podpis ga veže, ker cesar bode rekel, ako je tako neumen, da sam izšeprtlja vse kar je storil, da je podpis sam že véliko izdajalstvo.“

„Da. Ali strah dela slabe zaveznike. Nij dovolj, da se boji kaj proti nam storiti,

on mora na svoje ime in odločno delati. Zarad njegovega imena smo ga v zvezo vzeli.“

Kaldi se primakne Vukovačkemu bliže in na pol smehljaje se reče tiho: „Brate zdaj-le si mi nehoteč nekaj povedal, kar sem si že sam v svoji pameti mislil, da drugače ne more biti.“

Nagne se k Vukovačkemu in mu na uho zašepeče, da-si nij nikogar v sobi: „Vi upotrebljujete samo Tatenbahovo ime in njega dokler ne zmagamo. Potlej bodo drugi na stol seli!“

Vukovački obrvi skupaj stisne in s probodljivim pogledom svojega žarkega jugoslovanskega očesa pogledavši tovariša pravi:

„Kako ti to na pamet pride!“

„Tiho, brate, tiho“ odgovarja Kaldi. — „Menda se vendar poznava že dosta časa, da se ne boš mojega jezika bal. Kar se pa te reči tiče, ne moreš mi je utajiti. Kaj meniš, da nemam zdravih možjan in ne morem preudariti? Da nemam bistrih očij, ki vidijo malo preko nosa v daljavo? Vi imate svoje

hrvatske in slovanske misli in načrte. Za to hočete tudi Poljake pridobiti, za to ste poslali onega patra Bariglio v Varšavo. Vaš boj — nič se ne ustrašite, moj meč je tudi vaš, dokler ga more desnica nositi — vaš boj velja Nemcem, katere videti ne morete. In bogme, v pravici ste. Ta Tatenbah je pa vendar tudi nemške rodovine, če prav se je od kmetov svojih slovanski jezik naučil. Nemške krvi in nemškega mišljenja in nagnenja mu koncem ne morete odvzeti. In kadar bode zmaga naša, boste skrbeli, da vi žanjete, njega boste pak odpravili tako ali inače. In tu ste zopet v pravici, kajti tak nezanesljiv človek, ki vas na zadnje ne bode umel, nij za vašo stvar.“

Vukovački je strmel. Kaldi nadaljuje: „Ti veš, da je Kaldi italijanskega roda in nema uzroka v Nemce zaljubljenim biti. Prokleto! Povsod so me nazaj devali, in golobrade nemške dečake pred-me porivali. Bodi brez skrbi: z isto vernostjo s toboj nad Nemce, kakor prej z Nemci na druge. To

je naš posel. In kadar končamo, znaš, zanašam se na tebe, da se ne bode treba pritoževati.“

„Gotovo ne“ — odgovori Vukovački. — „Ali prosim te, ne govori več, in z nikomer o oni svoji domišljenosti, z nikomer!“

„Tu imaš roko, in posuši se naj, ter v živi koži naj me vrag odnese, če s kom o tem govorim.“

Nekoliko časa razgovor utihne in moža sta pridno po čaši posezala. Kaldi je opazil, da Vukovačkega njegova slutnja ali njegovo pogojenje stvarij nij razveselilo. Izkušal je torej vtis hitro izbrisati, pripovedovaje tovarišu to in ono nevažno bajko, da bi se razmislil. Tako je po nevedoma zašel zopet na Tatenbaha. Na vse Vukovački nij odgovarjal, samo ko je Kaldi med drugimi slabimi lastnostimi (dobrih nij videti hotel) naštel tudi to, da Erazem Tatenbah zeló v vraže in čarovnosti veruje, povzdigne Vukovački glavo in ga jame na tanko o tem izpraševati.

„To bi se dalo izvrstno porabiti,“ pravi Vukovački zamišljen. „Opomni me jutri ali kasneje, o tem je treba preudarjati.“

Jurij Gornik pride v sobo in ko na vprašanje pové, da je že kasno črez polunoči, vzdigneta se tudi zadnja dva pivca, da bi šla k pokoju.

ŠESTO POGLAVJE.

Iz spanja grof se prebudi
Tako mi pravi, govori:
Brž, hlapci' konje osedlat'
Tak se hoče dozdevat'
Da mlada vpije Alenčica.
Narodna.

Drugo jutro je bilo solnce že visoko na obzorji, predno je bil Tatenbah pripravljen na odhod. Mnogozaužito sinočnje vino mu je bilo spanje podaljšalo in nasledki tudi nijso zaostali. Bil je razdražljiv in sluge so to neugodno občutiti morali.

Okolo desetih se vzdignejo. Četrt ure navzdol so morali po slabem, bolj stezi nego kolovozni cesti podobnem strmem potu peš hoditi do ceste, kjer so jih v samotni krčmi od včeraj čakali osedlani konji.

Bili so komaj šestdeset korakov od vinogradne hiše, ko prav tik njih v vinogradu med gostim zelenim trsjem Tatenbahov veliki pes zalaja in se ob enem začuje prestrašen krik ženskega glasa.

Eden strežajev psu zazvižga in žival pride mirna nazaj. A Tatenbah, ki je krik čul, obstane na potu in reče Gorniku:

„Pogledaj, kdo je v vinogradu. Kaj ima zdaj v njem delati. To bode kak tat. Ti premalo paziš. Glejte, da mi tega človeka privedete sem; pokažem vam, kako se kaznuje.“ Gornik in dva hlapca stopijo med trte in koga najdejo?

Namesto tatú, ki bi kazen zaslužil in dobiti imel, pride Gornikova Marjanica na videlo.

„Ah, krasno dete, kako je to v tej pusti rebri zraslo!“ pravi Tatenbah ves obveseljen.

Dva pa sta bila med grofovimi spremljevalca, katerim ta prikazen nikakor nij godila: Ribelj in Gornik.

Marijanica je namreč hotela, nagnjena po svoji ženski izvedavosti, videti iz skrivališča „hudobnega“ grofa in „spriden“ gosposki svet in morda tudi, da bi še enkrat videla svojega ljubega, in kako hodi v visoki družbi. Nesrečni pes jo je izdal. Tu stoji zdaj, osramočena, in tresoča se od straha. Nikogar si ne upa v lice pogledati.

„Čegava je ta dekle, stari?“ vpraša Tatenbah Gornika.

„Moja“, odgovori ta.

„Hči tvoja?“

„Da, gospod“, odgovori stari vinogradar.

„In zakaj nam je nijsi sinoči pokazal? — Pojdi sem dete, ne boj se“, pravi grof, in ko se dekle z mesta ne gane, stopi on k njej in jej pogladi podbradek, da deklici šine

rudečica preko ušes, Riblju pak se stisne pest za hrbtom.

„Čedno déklice, krasno, ne?“ obrne se Tatenbah k tovarišem.

„Škoda velika, da bode taka rožica tu v divjini ocvela“, pravi dolgi suhi Rudolfi, poželjive poglede na Marijanico metaje.

„Prav govoriš“ — reče grof. — „Semkaj malokedaj pridemo. Presadimo jo. Kaj praviš Baltazar, kam?“

Ribelj se v stran obrne, kakor ne bi čul. Tatenbah, ki je sicer imel dober spomin, in je vse svoje gospodarske razmere na tanko spregledal, domisli se, da na svojem gradu Podčetrtku nema oskrbnika.

„Ti stari, Gornik, ker imaš lepo hčer, in ker si zanesljiv — preseliš se iz teh drč na moj grad Podčetrtek. Tam se ti bode bolje godilo.“ — K deklici obrnen pa pravi: „Da se vidimo, srce.“

Družba odide.

V svoji radovednosti zalotena in osra-

motena deklica se razjoka. Da, plakaj dekle, ne znaš — kaj si storila!

SEDMO POGLAVJE.

Kaj mi mar je domovina,
Kaj mi slava mar in čast?
Ti si moja domovina
Ti si moja sladka last!
Boris Mirán.

Nad trgom Konjice se dviga mali grič. Tam so še denašnji dan razvaline konjiškega grada, ki je bil ob času naše povesti eno glavnih posestev Tatenbahovih.

V Konjicah je gospodoval Tatenbahov oskrbnik Simon Juda Stupan. Tu je tudi najrajše bivala grofica. Z okna ene najlepših sob Konjiškega grada je po cesti, katera se vije črez griče med Konjicami in Slovensko Bistrico, pričakovaje pogledovalo oko mlade gospe domačice.

Ana Terezija grofinja Tatenbahova, rojena grofinja Forgač, je bila blaga mehka ženska duša, kakor jih bog malo na ta svet posadi — da v svojem srcu svoj svet stvarjajoče, hrepené ne najdejo v istini tega, česar iščejo, da kakor nežne rože med osatom venejo.

S Tatenbahom se nij omožila ona tolikanj iz ljubezni in iz svoje volje, temuč so jo omožili njeni starši in sorodniki. Oni, slavni ogerski magnati, pripovedovali so jej, kaka čast in sreča je zanjo, da jo snubi Tatenbah, najbogatejši in najveljavnejši plemenitaš štajerske dežele. In ona, sveta ne poznajoč, niti ne poznajoč lastnega srca, vajena pokoriti se volji izkušenejših sorodnikov, udala se je brez ugovora. In kaj, ter kako bi bila tudi ugovarjala?

On, ki jo je snubil, Erazem Tatenbah, bil je lep mlad junak, kakor si ga izmisli fantazija mlade deklice, on se jej je bližal ljubeznjiv, on je moral dober človek biti, srca ljubezni polnega in ljubezni potrebnega.

In za res je tako bilo prva leta. Srečno je živela ž njim, srečna, — akoravno morda se nijso spolnile vse njene nevestinske lepe sanje.

Ali zdaj, zadnji čas, postajalo je drugače. On se je spremenil. Malo je doma, malo se peča za njo. Njegove nekdanje ljubeznjivosti nij več, in — čudno razmišljen in zamišljen se jej zdi, kadar je doma in sam. Večkrat je že doživela, da jo je osorno od sebe odbil. Na svoja vprašanja nij lepih odgovorov dobivala, za to si vpraševati nij upala. Vendar ga je ljubila. In ostro je žensko oko, ako gleda z ljubečim srcem. Slutila je ona mnogo, vedela za gotovo nij ničesa. To boli. Slutila je, da njenega moža čestilakomost goni iz navadnih prejšnjih kolovoznic življenja, slutilo je morda njeno srce, da vsled tega — in bog večni vedi zakaj še — gine njegova ljubezen do nje.

To je peklo jo v srce, globoko v dušo, in se je izobraževalo na njenem še vedno krasnem obrazu, katerega lice je bilo vidno obledelo in upadalo. Opazovali so to drugi

ljudje, opazila je to v zlatom-okvirjenih zrcalih svojih sob ona sama, — le on, on tega nij nikdar opazil.

A tožila nij. Upala je, da se zopet vrnó stari časi in stara moževa ljubezen. Samo, da bi pustil svojo zdanjo druščino, svoje izlete, da bi pri njej ostal! To si je mislila dan na dan, sama pri sebi. In zdaj je bila polna sklepov in mislij, katere mu je na vsak način enkrat naravnost povedati namerila.

Zato ga je denes teško čakala domú. A ne samo zato, da bi razložila kaj tere njo, ne, tudi zato, ker ga je ljubila s celim neopisivim ognjem ženske ljubezni in je njega srečnega videti želela. Da zdaj nij bil, to je videla iz njegove nemirnosti.

Glej! Trije jezdeci jahajo proti gradu. Ta, prvi, ta je on, Erazem!

Kako je mladi ženi poskočilo hipom srce. Nij mogla na oknu obsloneti, odmeknila se je.

Na stopnicah, kamor mu je na sproti šla,

jej je roko podal, hladno, in rekel, da pride takoj v njeno sobo za njo, naj ide tja.

Ona odide v sobo nazaj. Solza jej zaigra v očesu, — a otare jo, in vzklon se. Bila je prej dekliška postava — zdaj nekako veličastna, odvažna.

Erazem vstopi. Ali je imel slučajno dober trenotek, ali se mu je vrnilo kaj stare ljubeznosti, ali pa ga je zdolaj na dvoru kaka novost posebno razveselila: ko stopi v sobo svoje žene, smehlja se. Ana pozabi ta hip vsa očitanja, steče možu nasproti, objame in poljubi ga. Tudi on oklene desnico okolo nje in smijoč se pravi:

„Kako denes ljuba postaješ.“

„Bog, ali nijsem zmirom enaka?“ reče ona pogledavši ga z oči v oči.

„Ha-há, kaj misliš, da bi zopet zaljubljenca igrala,“ odgovarja grof ter ob enem ženo rahlo od sebe odrine, vrže klobuk na stol, koračeč proti srebrnemu ptičniku, kjer jame malomarno dražiti malega ujetega pevca.

Grofinja sede. Vzdihljaj njen je bil tako

glasen, da ga je Erazem čul in se obrnil kakor z začudenim obrazom vprašaje, kaj to pomeni. A ona nij odgovarjala. Belo lice jej je oblila lehka rudečica, oko je obračala od moža na stran.

„Meni se zdi, da mi imaš nekaj povedati; kaj novega?“ pravi on.

„Pač bi ti imela dosti reči. Ali ti me ne poslušaš kakor nekdaj,“ reče ona.

„A! poskušajmo. Vsa moja pozornost je vaša, milostljiva. Govorite“, pravi on, primakne si k njej stol in sede njej nasproti. „Prosim, grofica!“

Mladi ženi je solza igrala na očesu; a ko je čula, da jo mož na ta način ogovarja, zatrla je solzo in rekla:

„Ne grofica! Ti si po drugem imenu imenoval nekdaj svojo poročeno ženo...“

„In kake pritožbe ima moja poročena žena? Ali jej nij postreženo kakor se njenemu imenu spodobi? Ako jej je dolgčas tu v Konjicah, zakaj si ne izbere stanovališča na kateri drugi graščini Tatenbahovi, ali v Ma-

riboru, ali v Gradci, ali kjer poželi? Ali nema svojega stanú vredne veljave v sosedstvu in svetu?“

„Vse to ima, ali to ženskemu srcu nij vse, to je malo. Erazem, kaj mi je vse to bogatstvo, vsa sijajnost — ko izgubljam tebe, tvojo ljubezen.“

„Pozabljaš, da nijsem več dvajset let star“, reče on, a videč, da so se ženki prej zatirane solze ipak polile po lici, umečí se ter prijemši jo za roko, pristavi: „No, kaj pa naj storim, da bodeš zadovoljna?“

„Ah, Erazem, bodeš-li slušal prošnjo ljubečega srca? Ti si se spremenil, zelo spremenil. — Za-me, za svojega mladega sina ti nij mari, doma te nij...“

„Za te in za sina? Ti tega ne umeš, jaz hočem skrbeti, da bosta ti in moj sin več nego zdaj.“

„Ne, ne! Kaj tega treba. Srečen si lehko s tem kar si. O jaz slutim, kaj misliš s temi besedami. Jaz slutim, kaj pomenjajo tvoji skrivni pogovori z onim Vukovačkim, s

tvojim Ribljem, kaj namerava tvoje vedno bivanje v Čakavcu pri Zrinjskih, na Lepšini pri Lokateliji...“

„Molči o tem! Kdo ti je kaj šepetal? Gotovo Stupan.“

„Ne morem, nečem molčati. Jaz ne razumem kaj nameravate, ali bojim se za tebe, bojim se za tvojega sina, za tvojo srečo. Čestilakomost ti je izpodrinila ljubezen do svoje žene, ona te more tirati do pogubnih korakov.“

On je bil vstal in hodi po sobi.

„In po čem ti je treba hrepeneti?“ — nadaljuje Tatenbahova žena. — „Kaj ti je treba teh tihih shodov in sklepov, tega tovarištva z ljudmi, ki bog ve kaj nameravajo. Tu doma imaš vse, kar je k sreči potrebno. Imaš neskončno ljubezen žene, ki bi ti rada vsako željo na očeh brala, da jo izpolni; imaš ljubo dete, ki more tvojemu srcu na radost biti; imaš blaga dovolj in ime spoštovano“.

„Vse to morda imam, vse mi tudi ostane,

in k spoštovanemu imenu pride še slavno ime. A ti tega ne umeš. Za to te prosim še enkrat, da ne govoriš ni z menoj ni z nikomer o tem, kar praviš da veš. Mogoče da prav veš.“

„Moj bog, ti si na potu v pogubo.“

„Na višino, na višino“, reče on smehljaje se.

„Erazem!...“

„Tiho“, — prestriže jej osorno besedo. „Sicer bodem naposled prepričanje dobil, da midva res ne spadava skupaj. Vem, ka bi ti rada, da bi jaz kot večno mladeniški čestilec tvoje vse slave vredne lepote in milote od jutra do večera pred teboj na kolenih bil, da bi našemu malemu Antonu (ki ga sicer rajše imam kot ti, če prav drugače kot ti) lasce s čela gladil, da bi kakor mestni ded samo svojega kruha veselil se; — vse to vidim. Ali to ti naj bode za vselej povedano, da bi jaz bolj potreboval žene, ki je toliko duhovita, da me povzdiguje, da me hrabri, a ne vedno zavira — kakor ti izku-

šaš. Poznam žene, ki imajo drugo srce do moževskih dejanj. In prav obžalujem, da ti ne razumeš tega, niti mene. Zato me pusti pri miru. Z bogom!“

Rekši odide Erazem Tatenbah iz sobe.

Ana pokrije obličje z belimi rokami in nasloni glavo na mizo. Ali solze, ki so tekle izmed tenkih prstkov, nijso utolažiti mogle nesreče te ženske.

Na dvorišči je suhi stari oskrbnik Simon Stupan, lokav in prebrisan mož, z Vukovačkim v živem razgovoru stal, naštevajoč mu koliko orožja in oboroženih se da ob potrebnem času v nekih dneh skupaj spraviti.

Ko Tatenbah k njima pride umolkneta. Razgovor ž njim nadaljevati, tudi nij bilo časa, kajti Tatenbah ukaže oskrbniku lovske pse pripraviti in kmalu odjezdi na lov.

OSMO POGLAVJE.

Povejte vendar
Odkod imate čudno vest, zakaj
Ustavljate nam pot po suhi pušči
S proročnim tem pozdravom?
Macbeth.

Na ptujskem polji je stala poleg Drave samotna koča. Ribiči so jo bili nekdaj postavili. Stene so bile spletene iz vrbovja, in ometane z blatom. Streha je bila iz ločka in bičja, na katero je bilo po vsem vrhu naloženo kamenje in polenje, da nij veter, brijoč preko širnega dravskega polja, vse skup soboj vzel.

V to kočo ljudje nijso radi zahajali. Reklo se je po okolici, da tam vrag gospodari, kajti zadnji ribič, ki je tam prebival, izginil je bil v viharni noči, da živ človek nij vedel kam. Utopiti se nij mogel, rékali so,

ker čoln njegov je bil privezan najden, koča zaprta; samo v strehi so našli veliko luknjo. Ker je mož klel in ne rad molil: kdo je bil ljudem porok, da ga nij skozi ono luknjo sam vrag odnesel? In ko je bila koča potem dolgo let prazna, pravili so ponočni potniki, da so čuli včasi čudno zvižganje okolo one bajte.

Še bolj so bili v tej veri potrjeni, odkar je stara baba Grgulja tam stanovala, katere so se ljudje ogibali dokler so bili zdravi in srečni, in jo samo iskali ako je bolezen prišla v hišo ali hlev, ali če se je oglasila sploh kaka nesreča. Če prav ne radi, prišli so ob tacih nezgodah od blizu in daleč h Grgulji po zdravila in svèt. Vsakako nijso smeli s praznimi rokami hoditi, kajti zastonj dajani nijso koristili njeni pomočki.

Ob Dravi po potu, ki je držal od Ptuja proti Mariboru, jahajo trije jezdeci. Naši znanci so: Tatenbah, Kaldi in Vukovački. Nekoliko za njimi sta dva oborožena hlapca, tudi na konjih. Tatenbah je baš na

gradu Turnišu bil in tam prejel pismo od grofice Katarine Zrinjske. Ljubeznjivih besedij menda nij manjkalo v pismu. To je uzrok, da je denes Tatenbah izredno dobre volje.

Ko prijezde blizu Grguljine kolibe, namigne Vukovački, tako da nij grof opazil, Kaldiju, ki je bil za nekaj konjskih korakov zadaj ostal. Ta je moral namigljaj razumeti, ker izpodbodivši konja, dojaše grofa in mu z jahalskim bičem kočo pokaže rekoč:

„Gospod grof, tam v le-oni koči stanuje prokleto razumna in vešča stara baba. Pred nekoliko leti, ko sem tu bil, mi je prorokovala, da bodem predno leto in dan mine, dvakrat v vidni smrtni nevarnosti, a da se bodem obakrat srečno rešil, in sicer prvič brez izgube, drugič z izgubo. In res, kmalu potem bi me bili Turki pred Zrinivarošem skoro ujeli, v bitvi pri sv. Gothardu pak sem obležal, in okreval od rane na desnih prsih stoprv črez šest tednov. Vse to je vražja baba že prej vedela, da si me niti poznala nij, kdo in kaj sem.“

„Čudno“ pravi Tatenbah. „Kako tako surovo ljudstvo do te znanosti pride, brez učenja.“

„Gotovo se je v prostem narodu ohranilo mnogo poročil, tradicij iz najstarše dobe. Kdo bi ne veroval, da prosti ljudje, ki so zmirom med zelišči, bolj ne vedo kaj to in ono pomaga, nego mi, ki se za to ne pečamo.“

„A vi ste govorili o prorokovanji te babe“, pravi grof.

„No, povsod se nahajajo taki ljudje, ki znajo več nego drugi, ki vidijo v prihodnjost“, reče Kaldi in skrivaj porogljivo nameži kne Vukovačkemu.

„Ob vsakem času so bili taki vedeži“ — meša se Vukovački v govor. „Kaldejci in Egipčani, Grki in Rimljani so imeli svoje proroke. Mislite samo na Mozesov čas, ali na rimsko Sibilo.“

„In mislite-li, da ta baba tudi bodočnost ve?“

„Poskusimo!“ pravita oba ob enem. Njiju namen je bil dosežen.

Vštrijc koče razjašejo, dadé hlapcem vajete in korakajo proti bajti.

Vrata pri koči vešče babe na dravskem polji so bila zdaj od znotraj zaprta. Vukovački potrka z roko in ko se nihče ne oglasi, sune z nogo v trhlene deske, da so skoro v zapahu odnehovala. Hitro se čuje v veži ropot in polagano se vrata odpirajo.

„Kaj češ!“ zagrči starka, svojo suho, rujavokožno velo lice pomolivši ven z lisičjim pogledom.

Tatenbah se obrne k Vukovačkemu, in ta namesto njega odgovori:

„Gospod hoče, da mu prorokuješ, poveš, kaj bode doživel.“

„Naj čaka!“ pravi starka in duri zopet zapre.

Tatenbaha rudečica zalije. Sram ga je nekoliko bilo, da se s tacimi ljudmi druži.

„Pojdimo,“ — pravi — „jaz bi več veselja imel babo pretepsti dati, nego svetov iskati pri njej“.

„To so čudne šege tacih ljudi. Potrpite. Precej pride. Grgulja, odpri, če ne, tebe in tvojo kočo v Dravo prekucnem!“

Starka odpre vrata na stežaj. V veži, obtlákani z ilovico, na pol temni in dimom zakajeni, leži na tleh butara tenkih šibic. Baba, ne zmenivši se za gospode, razveže butaro, in šibice zloži v okrog.

„Tu noter stopi, kdor hoče kaj vedeti od mene,“ pravi potem Tatenbahu z zadirljivim glasom. On stopi v krog smijoč se. A smeh njegov je bil posiljen, znalo se mu je na obrazu, da mu je položje nevšečno, da si mikalno.

„Štirji rumeni morajo tu biti“, pravi starka, ob enem sune velicega mačka Tatenbahu pred noge.

Vukovački vrže babi štiri cekine. Ona dene na vsako stran ob robu šib po en cekin, potem pa Vukovačkega in Kaldija iz veže spodi, in zapre.

„Kaj to?“ pravi Tatenbah v temi in prime nehote po svojem noži za pasom.

„Luči daj!“ zavpije baba v hišo, kakor bi se za Tatenbaha ne brigala, in mala, razcapana, umazana deklina prinese iz koče užgano trsko in sveti.

Starka začne pobirati šibine okolo njega in jih okolo mačka, katerega vedno drži, da ne bi ušel, po konci postavlja v piramido. Kadar skoraj vse postavi, izpusti mačka in s klicem „v-š-c!“ v beg zapodi. Maček skoči in podere po konci nad soboj postavljene šibine, katere na kup padejo vse vprek

Čudne besede molmljaje starka premišljuje nad kupom šib, vzdigne zdaj to zdaj ono in jo vrže proč, tako da ostane samo malo šibin na tleh, ki delajo dve figuri.

Starka vzame gorečo trsko deklini iz rok in si sama sveti ter pravi tihotno in zamolklo:

„Stara Grgulja, ki pozna ljudi brez števila, tiste, katere je videla in tiste, katerih nij videla, tebe ne pozna. Ne ve ali si iz jutrovega ali večernega kraja. To pa vidi

in jej pálice povedajo, da si velik gospodar in da še večji bodeš.“

In še bolj tiho, v tla gledaje in le sem ter tje s svojimi sivimi malimi očmi namežikovaje začne baba strmečemu Tatenbahu reči iz njegovega življenja praviti, o katerih je mislil, da jih živ človek ne ve. „To je prava copernica“ mislil je. — „Srečo si imel in nesrečo“, nadaljuje ona — „a še večja sreča te čaka, če jo hočeš; če je pa nečeš, pa še večja nesreča. Tebe so ženske, lepe bele in mlade, rade imele; in te še imajo. Dosti sladkosti si že užil, pa še večje te čakajo. To pomenijo te-le pálice na križ.“

„Če se pa palice premaknejo, — tako-le —, vidiš meče tri! To pomenja, da boš dosta vojščakov zbral, ali zbrali se bodo za tebe, in tvoje bo, kar boš hotel. Velik vojvoda in tak gospod, kakor so kralji in cesarji!“

Tatenbah se zgane.

„Če se pa palice tako-le zložé, in drugače se zdaj ne smejo, vidiš skrinjo zaveze. To pomeni bogastvo, katero pridobiš, in do-

bre prijatelje, katere imaš. Teh se moraš držati in prijateljstva ne razdreti. Ne razdreti! Ker gorje tebi in tvojemu rodu in tvoji duši, in tvoji glavi, če zvezo s prijatelji razvežeš. Glej kaj postane iz tega, če vzamem od teh štirih palic eno ali dve proč, če zvezo razderem? Kaj je to?“

„Ne vem“ pravi Tatenbah.

„Poglej!“ — kaže starka, gole čeljusti s hudobnim zoprnim smehom na ogled moléča.

„Sama povej!“ reče grof nevoljen in nestrpljiv.

„Véšala!“ — zavpije baba režaje. —

Tatenbah zabledi in odskoči k durim, tavaje po zapahu da bi odprl vrata.

„Véšala, ha, ha! — ovésili te bodo, gospod véliki, tebe, da, tvoje plemenite kosti, ovésili na taka-le véšala, ako zveze razdereš in prijatelje pustiš“, ponavlja grohotaje se starka, pobere cekine s tal in visoko dvigne gorečo trsko, da bi videla učinek svojih besedi. Videč, da je junaški mož bled ko zid,

in da se mu roka trese, povesi svetilo in pravi še enkrat:

„Visoko kakor kralji in cesarji — ali pa nizko kot tatovi in lupežnici!“

V tem hipu se Tatenbahu posreči zapah pri durih najti. Odpre hlastno in plane ven, na zrak.

Tam se oddahne.

„Kaj vam je prorokvala stara vešča?“ vpraša Vukovački.

„Nič!“ odgovori Tatenbah in naglo krene proti potu, kjer so konji stali.

„Dobljeno je, vtis je kakor sva si mislila“, šepeta Vukovački Kaldiju na uho.

Precej potem so jezdeci v divjem diru odjahali preko dravskega polja.

DEVETO POGLAVJE.

Stoji, stoji béli grad
V belem gradu mlad gospod
Mlad gospod mlada gospa.
Narodna.

Priprave za upor so s časom množile se na Ogerskem in Hrvatskem.

Posebno hrvatski ban Peter Zrinjski je nabiral doma vojsko, še bolj pak se trudil zaveznikov dobiti. Njegova pogumna žena Katarina je dopisovala s francoskim poslanikom v Benetkah, Briziers-om, kasneje je Zrinjski sam imel osobne pogovore s francoskim poslanikom na dunajskem dvoru, nekim Gremonvillem. Ravno tako so magjarski veljaki Nadasdj, Rakocj in Štefan Barkocj posredovali s Francosko.

Še bolj pak je izkušal Zrinjski na Poljskem zaveznikov dobiti. K poljskemu kralju

Věsnovickemu je bil Zrinjski poslal nekega patra Bariglio.

Iskal je pa Zrinjski tudi Turke pridobiti, najbrž, da bi si stališče za hrbtom varno ohranil. Med drugimi poslanci, katere je Zrinjski v Carigrad poslal, bil je zadnji: bralcem že znani — Vukovački.

Zdi se, da so vse te vlasti bile bolj ali menj pri volji upornikom pomagati, vendar obljubiti in takoj začeti nij nobena hotela; pričakovali so povsod, kako se bode stvar razvila.

Po prizoru na dravskem polji je bil Tatenbah mnogo delavnejši za svojo in svojih zaveznikov svrho. Obhodil je mnogo svojih prijateljev in oskrbljevati začel svoje gradove z orožjem.

Vukovački, to videč, bil je k Zrinjskemu v Čakavec odšel, od koder je bil kakor baš prej povedano, precej v Carigrad poslan.

A ker so se vendar v Čakavci vedno Tatenbahove omahljivosti bali, sklene grofica Zrinjska sama obiskati ga v gradu na Račjem.

Lepega dne se krasna vélika gospa res pripelje, na Tatenbahovo nemalo veselje.

Katarina Zrinjska je bila stara blizu trideset let. Vendar je njena majestetična postava ohranila še celo mladost in frišnost mlade ženske. Visoka rast in polne bohotne forme njenega telesa, kakor tudi energija, izražena v njenem obrazu, dajale so jej nekaj moževskega, dasi nič trdega. V obnašanji, govorjenji in na finem nežnem lici se je izraževala slovansko-italijanska njena mešana kri familije Frankopanov. Ob enem, ali kakor je slučaj zahteval, bila je sama živahnost in ogenj, takoj zopet pa ozbiljna premišljenost in duhovitost.

Sedita s Tatenbahom sama v sobi skupaj.

Grofica Zrinjska mu je znala mnogo ljubeznjivega povedovati. Največ je govorila o njihovem velikem političnem podjetji. In on je radostno poslušal njen glas, navdušilo ga je njeno navdušenje, ohrabril ga pogum te pogumne žene.

A ko tako skupaj sedita, odpro se duri in noter stopi Ana, Tatenbahova žena.

Slučaj je hotel, da se je bila baš ta dan odpremila iz Konjic, njenega navadnega bivališča, na Račje. Ker je Tatenbah njo in sina zadnji čas še bolj zanemarjal nego običajno, — nij bilo nenaravno, da ga je prišla sama obiskat.

Da nahaja tu pri možu lepo tujo gospojo, to jo je osupnilo. A tudi on je bil neprijetno dirnen, da prihaja žena ravno v tem času. Vpraša jo torej z ne prav prijaznim začudenjem:

„Ti si tukaj? Tako nepričakovano?“

Žena odgovori: „Vidim da vas motim, idem“.

„Idi v svoje sobe. Jaz imam z gospo grófico Zrinjsko, še nekoliko razgovoriti, potem se takoj zopet vidimo“ pravi grof hladno.

„Kjer me moj mož pred tujko tako sramoti, da mi vrata kaže, tam nij ostanka za mene“ odgovori grófica bleda, in glas se jej trese od jeze in bolečine.

„Prosim te ne žali mi gosta“ reče Tatenbah srdit.

„Ne hodite tako proč, grófica“ reče ob enem Zrinjska, vstavši in ženi svojega prijatelja roko prožeča.

Vendar Ana Tatenbahova se z zaničevalnim pogledom na gospó, o kateri je sodila, da jej ljubezen zaročenega moža krade, obrne proč, solze se jej po lici uderó in odide.

„To nij bilo prav“ — pravi Zrinjska. — „Idite za njo, prosite jo za oproščenje in razložite jej zmoto. Ona je vaša žena.“

„Cela stvar nič ne de. Prenaglil sem se malo, a lehko bode popraviti. Takih dogodkov je bilo med nama že več, a vse se poravná, kakor se dá“, pravi on.

„Jaz želim, jaz hočem, da to storite takoj“, pravi Zrinjska.

„Ako vi želite, moram,“ reče Tatenbah in odide počasi ven.

V tem hipu plemeniti ženi njen prijatelj gotovo nij dopadal. Kajti da si jo je vodilo preračunjenje za stvar njega moža in njene

domovine, vendar žensko srce jej je kazalo krivico, ki se je eni njenih sospolovnic godila.

Črez nekaj časa pride Tatenbah nazaj in reče na pol jezen na pol miren:

„Moja milostiva je stvar resneje smatrala nego jaz. Baš zdaj se je odpeljala zopet od koder je prišla. A to nič ne de. Poiščem jo in sprava bode lahka, če je bode treba.“

Grofica Zrinjska je morda zdaj pomislila, da je žena njenega „prijatelja“ in zaveznika eden glavnih zadržkov v stvari, katero baš ona pri Tatenbahu zastopa, zato je obmolknila in govorila zopet druge reči.

Vendar jo je ta prizor toliko motil, da se je še tist večer odpeljala iz Račjega.

Drugi dan se je tudi Tatenbah odpeljal.

A vendar ne v Konjice k svojej ženi, da bi jo za odpuščanje in poravnanje prosil. Temuč v svoj grad Podčetrtek.

Tam je bil grof Tatenbah, kljubu svojemu delovanju za svoje svrhe, zadnji čas natihoma mnogokrat.

Kajti tam je bil zdaj Gornik, prejšnji vinicar na Pohorji, oskrbnik gradú.

In novi oskrbnik Gornik je imel kakor znano — lepo hčer, lepo Marijanico. Baltazar Ribelj, pisar ali tajnik, imel je mnogo posla, on nij mogel dostikrat v daljni Podčetrtek.

Tem pogosteje je tja hodil njegov gospod, — kajti on je rad gledal mlade lepe deklice, kakor že ta grešni svet vodi. Da ne bi!

DESETO POGLAVJE.

Visoko na hribu je stal utrjen grad Podčetrtek. Za obzidjem je na površini hriba bil mal vrtič. Gospoda so ljubili cvetje, in po letu je moral oskrbnik ta vrt zelen in cvetoč hraniti. Med senčnim drevjem so morale biti uravnane lepe grede. Tako je bila navada od nekdaj, in tudi zdaj, ko je ukazoval tu grof Tatenbah in je vladal novi oskrbnik Gornik.

In zdaj je bilo vrt in cvetje lehko oskr-

bovati, ker oskrbnik Gornik je imel mlado hčerko, Marijánico. In kako veselje je Marijánica precej od početka imela z vrtom in cvetjem. To je oskrbovala vse sama, z ljubeznijo in pridnostjo. Kaj ne bi, saj je znala ljubo in mehko govoriti z vsako rožico, z vsakim cvetom, z vsako bilko. Vse so bile lepe in nedolžne kot njeno srce. Vse, vse te lepe cvetice bi bila potrgala, pa jih dala njemu, ljubljenemu! On naj bi se jih veselil!

Precej od početka je bilo namreč tako. A zdaj? Mnogo mesecev je bilo prošlo od tedaj ko smo jo zadnjič videli.

Popóludne je, na mrak se dan bliža. Marijánica je na vrtu, in opravlja svoj posel, rože in cvetlice poliva. Ali mladostne rudeče barve na belem lici, te barve, ki jo je tako lepo kinčala, ko sta z očetom sem prišla — nij več. Oko, ki je nekdaj veselo po vsem svetu pogledovalo, bilo je zdaj najraje v tla uprto in tihega bolenja mokro. Mehanično, brez radosti so delale roke, iz navade.

Grof je bil večkrat sam na Podčetrtku.

Ljubo in lepo je znal od početka visoki, krasni gospod z njo delati.

Kaj je hotel, prej nij vedela. Zato jej je dopalo. Zdaj?

Grof je dva dnij že zopet tu. Sam je prišel.

Delo je zvršeno. Na robu, vrhu zunanjega obzidja, deklica spusti z rok svojo posodo in pogleda — ne da bi baš kaj videti hotela — po dolini. Cesta se vije od grada, daleč vidna. In po cesti proti gradu jadrno jaše jezdec. Še je daleč, tako daleč, da nij izpoznati kakov je, tem menj kdo je.

A vendar kaj ti je, deklica lepa, da se stresaš? Da ti vsi živci igrajo od straha, ko pozoriš na prišleca vedno z večjo razburjenostjo, čem bolj se bliža?

Da prav je slutilo tvoje notranje, prav ti kaže ugibajoča duša, vedno bolj razločujejo tvoje napete oči: — on je! On, Baltazar Ribelj, na katerem je cela tvoja deviška duša visela, katerega misli si mislila, kateremu si srce in dušo z usten pila, ko je še k tebi hodil v tihi vinograd.

Zdaj, le-sem ga dolgo nij bilo. Poročal je pač očetu in njej, da časa nema. Zakaj ti ne zavriska srce v prsih, ko zdaj zopet prihaja? Že je pod gradom, in že je zasuknil upehanega konja proti gradu navkreber. Motiti se ne da več, Baltazar Ribelj je, ženin njen.

Deklica se vsede na travnat jarek; skrije se pred njim. Roko dene na oči, in izmed prstov teko solzé, ne solze radosti, temuč solzé, ki prihajajo prekasno, — po grehu!

Srce njeno je njegovo. Vleče jo k njemu. Pala bi pred njega in ga prosila za odpuščanje, ter za odpuščanje njegovo bi dala zemljo in nebó, — ali noge so preslabe, teži jih kakor centi težka vest, in morilna zavest, da nij vredna več njegove ljubezni. Odpustiti? Ali on more? Nikdar!

Kača, — ki je prvo žensko zavela, da je pala v izkušnjavi, oglasi se tudi tu. Kdo ve tvoj greh? Samo on, grof, zapeljivec. On bode molčal. Bog? Ta je milostljiv. — Deklica si izbriše oči, sklone se po konci. Hoče

se premagati, vesela mu hoče nasproti priti, kakor nekdaj.

Ali pa nij na njenem čelu zapisan znak njene sramote, njene tajne nezvestobe!

Zaide med grmovje globlje od grada. Tu naj jo poišče. Med tem časom pride vsa pamet, zbero se moči.

Jurij Gornik je imel na dvoru opraviti, ko Ribelj prijaše.

„Kje je Marijánica?“ bilo je Ribljevo prvo vprašanje.

„Deklina? Na vrtu sem jo prej videl.“

„Sicer kaj novega?“

„Nič,“ odgovori Gornik.

„Je-li res, da je bil grof že večkrat tukaj, kar mene nij bilo?“

„Bil,“ pravi stari. — Da je tudi zdaj tu, to se starcu ali nij zdelo zanimivo povedati, ali je morda mislil, da mora Ribelj to sam vedeti.

Grofov tajnik zavije potem okolo ogla proti vrtu.

ENAJSTO POGLAVJE.

Kaj od mene proč oko,
Proč obraz obračaš.

Preširen.

Prva žena se je po grehu skrila. A ona je imela moža v tovarištvu. Marijanica se je za grmovje skrivati morala, sama, ne pred bogom, — pred možem. Delala je kakor bi gredico trebila. Čula je stopinje njegove, srce jej je reklo, da gre on k njej.

„Marijanica!“ zaklical je on. Deklica se po konci vzklone in pogleda njega. Obraz se mu je veselja svetil in roke so se morda nehoté odpirale, kakor bi hotel reči: „K meni, srce moje.“

In vse je pozabila, zletela k njemu in se ga oklenila, svoje lice skrivši na njegove prsi. Tiho jo je k sebi pritisnil.

„Ne plakaj, ljubica, glej jaz sem zopet

pri tebi, in od slej, kmalu, bodem zmirom pri tebi,“ pravi on in vzdigne njeno glavico od svojih prsi.

To so sladke solze ljubezni, solze veselja, mislil je, in ganjenemu so samemu oči mokre postale.

„Pogledaj me!“ pravi on.

Ona povzdigne oči, pogleda ga, boječe, tresoča se. A samo za en hip. Takoj zopet skrije glavo na njega in se ga strastno oklene.

„Kaj ti je?“ vpraša nekaj prestrašen.

Ona ne odgovori.

„Pojdi, sédiva na ono klop. Pa mi poveš vse, od srca, kaj te teži. Pojdi, ne plakaj, ubožica.“

Vendar ona se ne gane z mesta.

Pol s prošnjami in nežnimi besedami, pol s silo jo privede do klopice, tam se vsede in njo k sebi potisne.

„Kaj ti je, Marijanica?“ vpraša zopet.

„Nič,“ odgovori ona tiho.

„Ali me ljubiš?“

„Da!“

„In zakaj me ne pogledaš? Zakaj nič ne govoriš? Nemaš nobene ljube besede za-me?“

To vprašanje je bilo stavljeno bolj z ostro besedo. Ona se zgane. On spusti njeno roko.

„Ti nemaš čiste vesti!“ zavpije Ribelj, oči se mu zabliskajo in obrvi stisnejo.

„Jaz te ljubim“ pravi ona strastno in roke stegne po njem.

Obadva sta bila tako v sebe utopljena, da nijsta čula stopinj tretjega, ki se je bil približal.

„Ha!“

Ta glas je bil grofov. Ribelj se obrne k njemu. Tatenbah je tu stal, malo palico v roki, iznenaden in srdit, enkrat svojega tajnika, enkrat deklico pogledovaje.

„Kaj delaš tu? Kdo te je klical? Kaj hočeš temu dekletu?“

„Za to nijsem nikomur odgovoren, gospod grof. Kar se tega dekleta tiče, nemate mi

ničesa ukazovati niti prepovedovati," odgovori Ribelj osorno.

„Moj gospod pisar je učen dovolj, da bode vedel stare navade, da se namreč najprej gospod vsede k obedu, da se najprej on nasiti, potem prihaja na vrsto hlapec," reče Tatenbah zaničljivo.

„Kaj mislite! Ta deklica..."

„Je zdaj moja" — odgovori grof porogljivo. „Črez nekoliko časa bode gospodu pisarju morda slobodno."

Ribelj se prime za glavo. Bilo mu je, kakor da bi ga bil kdo z debelim kijem po glavi udaril, v možjanih mu je vrelo. Zdaj je razumel vse. Njegov gospodar ga je samopašno, brezobzirno in brezsrčno pripravil ob vse upanje, ob vse srečno življenje.

Na deklico, ki se je bila pri tej sceni s klopi na tla zgrudila, nij mislil, videl je pred soboj samo hladnokrvnega tatú svoje sreče, stisnil pesti in zavpil:

„Prokletstvo na tvojo dušo, ti..." Še nij skončal, ko ga grof s palico preko lica

udari, ob enem pa za dva koraka odskoči in glasno zazvižga klic hlapcem, ki so bili ne daleč na dvorišči.

Ribelj skoči razljuten na svojega gospodarja. A Tatenbah je bil močán in oba moža sta se borila, ne da bi bil eden drugega mogel na tla podreti, tako dolgo, da so hlapci pritekli in Riblja od gospodarja odtrgali.

„Zvežite ga! Zaprite!“ ukazuje grof, ko se je bil od nenavadnega truda in boja oddehnil.

Služabniki store po ukazu. Ribelj, ukroten, dal se je brez ugovora, brez daljše brambe, tiho zvezati in odpeljati. Odhajaje je pogledal na stran. Gornik je vzdigoval svojo hčer s tal, a obraz starčev nij bil nič spremenjen, resen kakor zmirom. Ribljev pogled je veljal Tatenbahu, in bil je divji kakor bi hotel reči: „čakaj, vidimo se še!“

Še tisto popoldne je bil Ribelj, zvezan, na voz naložen in v Konjice odpeljan. Tamošnji oskrbnik, Simon Juda Stupan, je

dobil od svojega gospoda Tatenbaha ukaz, Riblja v varnem zaporu imeti in za to skrbeti da se stvar malo razvé, sicer pa reči, da je Ribelj svojega gospodarja za velike denarje prekanil, na svojo roko prodajavši les iz graščinskih gozdov.

Gornikova hči Marijanica je nevarno zbolela na vročnici. Stara dekla iz Visovelj je bedela pri njej in molila.

Oče pak je osoren in nezgovoren po dvorišči in po hodnikih lazil, ko je na večer tudi Tatenbah odšel. Kaj se je in zakaj se vse to zgodilo, tega nij razumel. Prav mu nij bilo, ne. A naučen je bil pokoren biti in bil je. Ko mu je s strahom stara dekla povedala, kaj se povzame iz dekličinih besedi, katere v svoji bolezni nesvesti govori, — vrgel je stari Gornik jezen svojo kapo v kot, poklical enkrat vse hudiče, pretepal pse na dvoru, pastirje lasal, kmete, ki so v grad prihajali, skozi duri ven vrgel, — a proti gospôdi ga nij nihče čul nobene besede govoriti. Bolj pogosto kot prej, pak je starec

hodil v klet, kjer je bilo kakor kronike na tanko povedó, 4000 veder Tatenbahovega vina.

DVANAJSTO POGLAVJE.

Po neprijetni sceni s svojim možem in grófico Zrinjsko na Račjem-gradu, Tatenbahova žena nij hotela ostati doma. S svojim mladim sinom Antonom je šla k svoji prijateljici Regini Purgstalski, rojeni Galer na Riegersburgu, ženi deželnega svetovalca Ernsta barona Purgstala. Tej edini je tožila svojo nezadovoljnost. Z njo je bila prej in pozneje v pismeni zvezi, in nekoliko teh pisem se je še do denašnjega dneva rešilo.

Na Konjicah je torej vladal oskrbnik Simon Juda Stupan sam.

Ta človek, majhen in suh možak, je bil po Vukovačkem precej v politično stvar Tatenbahovo zamotan. Ker se mu je obetalo,

da bode, ako se reč srečno izvrši, tudi on svoj račun našel, in posebno ker je bil sam domačin in po rojstvu kmetskega rodú — dopadalo mu je kaj tacega, kakor velik upor in velika domača država, jako zeló. Zato je med prebivalstvom pridno delal za namenjeno svrho in bil med kmeti v poslednjem času prilično priljubljen. Ker si je bil še preveč v svesti, da sam veliko ulogo v velikanski stvari igra, nosil je glavo po konci in imel je tega in onega svojih sovražnikov na rovaši, katerim je vsem maščevanje obljubil, kadar enkrat čas pride.

Eden tistih ljudij, katere Stupan nij rad imel, bil je Baltazar Ribelj. Ta je njegove račune pregledoval, in mnogokrat je Stupán imel sitnosti z njim. Ker je bil Ribelj vedno pri grofu, bal se ga je Simon Stupan in bil je ponižen in pokoren, da-si je mislil v svojem srci: „kako bi te jaz strl, ko bi te mogel in smel!“

Lehko je torej presoditi, kako neizmerno veselje in zadostenje je oskrbnik konjiški,

gospod Stupan imel, ko so mu bili po noči iz Podčetrtka na vozu zvezanega njegovega sovražnika, Baltazarja Riblja, pripeljali in ukaz grofov izročili, naj ga zapre in v ječi hrani tako dolgo, dokler drugega ukaza ne dobi.

Roke so se mu od veselja tresle, ko je veliki ključ od kletne ječe ogledoval, s katerim je v svojo osodo udanega in kakor duševno topega Riblja zaprl.

Kadar je opoldne hlapec, ki je ob enem jetničar bil, Riblju nosil jesti, stopical je Stupan mnogokrat z njim, da bi ujetnika pikalno povprašal, kako mu je, ali se ima kaj pritožiti?

In ko je enkrat zapazil, da jetničar preveč prijazno in premnogo z ujetnikom govori, brzo je upotrebljeval svojo gospodarsko oblast ter hlapca-jetničarja iz službe izpodil.

To je bilo pač slabo preračunjeno in bolje bi bilo za Stupana, da bi si bil prej premislil.

Nekaj dni kasneje se namreč na Konjice pripelje iz Celja gospod Pavel Aháč, véliki sodnik, ali kakor se je tačas po nemško imenoval „bannrichter“ v okraji ali „četvrtu“ (viertel) celjskem.

Pavel Ahác je bil oblasten gospod. Kot cesarskega sodnika so se ga bali celo plemenitaši, kajti z možem, ki je naravnost s cesarskimi namestniki in celo ministri neposredno občeval kakor on, moralo se je rahlo postopati.

V konjiški grad prišedši, vprašal je po grofu, in potem po grófici. Ko mu Stupan razloži, da nij nijednega tukaj, nevoljno mrmra.

„Vi imate prejšnjega grofovega tajnika Riblja zaprtega?“ pravi črez nekaj časa sodnik.

Stupan, ki je imel nalog o tem ne govoriti, začudi se in taji.

Sodnik mu pokaže, a brati ne da majhen listek. Pisanje je bilo od Riblja. Izpodeni hlapec ga je bil v Celje nesel od ujetnika. Ker je Ahác iz prejšnjih časov

Riblja poznal in spoštoval, šel je takoj v Konjice, da bi mu pomagal.

Simon Stupan je debelo gledal čuvši to obtožbo. Pač se je bal vélikega sodnika iz Celja, a ravno tako se je takoj spomnil, da je Tatenbahov sluga in zdaj njegov pooblaščenec. Zato je Pavlu Ahacu možato govoril:

„Mi že vemo kaj delamo. Moj gospodar, gospod grof ima pravico svoje nezveste služabnike kaznovati kakor hoče. In ta Ribelj je velike preváre storil v prodajanji lesa iz gozdov; on je malopridnež, zato ga kaznujemo.“

„Čast visokorojenemu grofu,“ — odgovori Pavel Ahác — „ali vsi smo pokorni cesarju in tak mož, kakor je gospod Ribelj, mora preslišan in sojen biti. O grofu se marsikaj govori, kar cesarju morda ne bi bilo všeči — jaz vsega tega ne verjamem — ali povejte mu, da želimo stvar preiskati. In jaz sam bi rad denes z Ribljem govoril.“

„Kaj, o grofu Tatenbahu se govori?“ vpraša Stupan hud, a vendar bled.

„Nič hudega nijsem hotel reči — pravi sodnik. „Ali o Riblji ne morem verovati, da bi bil v gozdih pregrešil se. Tu morejo tudi drugi stvari biti, ali pa nijso. Jaz bi se rad prepričal. In ko bi bil grof tukaj, gotovo bi mi to dovolil.“

Oskrbnik Stupan je bil tu v zadregi. Poznal je oblast celjskega sodnika in samovoljno mogočnost Tatenbahovo, ter svojo odgovornost. Vendar nij dolgo dvomil, kaj mu je storiti.

„Brigajte se vi za svoje Celjane in druge lopove“, rekel je, „tukaj pri nas nemate ničesa iskati. Mi bodemo svoje pregrešnike že izdali vam tačas, kadar se nam bode dobro zdelo. Jaz ničesa ne rečem, kadar grof pride, potem boste slišali.“

Sodnik Pavel Ahác vstane in pravi: „S teboj se ne bodem prepiral. Drugič bodemo govorili.“

Precej potem odide.

Simon Stupan mrmrá: kako so ti mestni

gospodje ošabni in prevzetni. Da bi prišel čas, ko bodemo poračunili tudi z njimi.

A vendar ga je stvar pekla. Višji cesarski sodnik je izrekel besede, ki so kazale, da o Tatenbahu več sluti nego je prav. In da se zanimlje za Riblja, kateri prav za prav tudi po njegovem prepričanji nij po pravici zaprt, — to se mu nij vse varno zdelo. — Zato še tisto popoldne osedla konja in sam odjezdi k grofu.

TRINAJSTO POGLAVJE.

Na treh kraljev dan leta 1670 je dajal grof Erazem Tatenbah na svojem gradu Fraistajn pri Poljskavi, med Mariborom in slovensko Bistrico veliko pojedino. Povabil je bil najodličnejše plemenitaše iz slovenskega Štajerja na gostje.

Ker se je odločilni čas bližal in je bil tudi Tatenbah pripravljen, in bolj nego kedaj

odločen, hotel je tukaj tudi svoje tovariše in soplemenitnike za stvar vneti, dasi jim je nij mogel po celem razkriti, ker to se mu je nepotrebno zdelo. Cel svoj in svojih rodoljubnih hrvatskih zaveznikov črtež razložiti po planu nij smel. Vsi so namreč računili na zadnji trenotek in so svoje delovanje sistematično tako nalóžili, da so samo tla pripravljali, zaupajoči, da bode iskra, kadar je ukresana, vse v plamen užgala. V tem smislu je delal tudi Tatenbah na tem zgodovinsko znamenitem gostovanji v Fraistajnu.

Vseh tukaj zbranih spodnje-štajerskih plemenitašev imen nam zgodovinska kronika nij ohranila. Pač pa iz zanesljivih historičnih pisem znamo, da so bili nazoči veljavni možje kakor Volk Kristofer, Kristjan iz Firstenberga, Žiga Friderik z Grotenave in dr.

Vina se je pilo po stari navadi naših prednikov mnogo. In pri vinu so govorili mnogo možato besedo. Da nemško vladanje na Dunaji ne velja dosti, da bi to in ono moglo bolje biti, da bi posamezne dežele

mogle in morale boljšo samostalnost imeti, kakor jo dovoljujejo ministri cesarja Leopolda I., o tem so bili vsi edini.

In na podlogi tega je Tatenbah časo vzdignil na spomin celjskih grofov, kateri so znali svojo samostalnost z mečem v roci braniti in kateri so kot „vojvode vseh Slovencev“ raztegnili svoje gospodstvo črez južno Štajersko, Kranjsko in Koroško; spominjal je hrabrih Ogrov in Hrvatov, kateri od nekdaj svojo državo in svoj narod branijo. In cela skupščina mu je pritrjevala.

Med gosti Tatenbahovimi v Frajstajnu pa je bil tudi eden, kateri se je bil sam povabil. Tatenbah je bil nepreviden dovolj, da ga je z veseljem sprejel in se zarad njega čisto nič v prostem ravnanji in govorjenji zadržaval. To je bilo morda tem naravneje, ker je bil ta gost — Jurij baron Losenstajn je njegovo ime — prijatelj Tatenbahovega bratranca Otona Tatenbaha, kateri je na pol za celo podvzetje vedel in pripravljen bil pomagati. Baron Losenstajn, prej v cesarski

vojski bivši major, pak je bil baš vsled prejšnje izjave ali izdaje Grka Panajotija od cesarskih poslan, da Tatenbaha opazuje. To častno mesto je baron tudi zvesto izpolnoval, kolikor se mu je baš dalo. Da o pozitivnih rečeh poročati nij mogel, toliko previden je Tatenbah pač bil, sosebno pa njegova okolica. Denes pač, pri tej gostiji je Losenstajn mnogo čul, in tega tudi zakrivati nij znal. — Akoprem tega Tatenbah nij zapazil, izpregledal je brzo stvari njegov novi tajnik Rudolfi, kateri je zdaj nadomestoval Riblja in Vukovačkega. Ta je tudi hitro skrbel za to, da je grofa na stran dobil, prej nego je mogel, vina vesel in v svojem prenagljenem navdušenji, vse povedati.

Rudolfi, prej stalmojster pri Zrinjskem in že dalje časa v enakem položji pri Tatenbahu, Italijan po rodu (kakor sploh vidimo, da je bilo ob istem času mnogo Italijanov v enacih položjih po naših krajih) — prej nij imel veljave pri Tatenbahu, dokler je Ribelj v milosti bil in Vukovački nij bil odpozvan.

Zdaj je nad Tatenbahom duševno vladal. Bistrook je bil dovolj, da je celo situvacijo spregledal in ljudi tako opazoval, kakor tega hitro navdušljivi, nagli a vendar površni plemenitaš Tatenbah nij mogel. Tako je tudi ta dan izprevidel, da nij bilo politično od strani njegovega gospodarja v društvu nezanesljivih mož preveč izpovedovati.

Še bolj pak je bil v brigi, ko mu je baš ta dan konjiški oskrbnik Simon Stupan prinesel poročilo, da se cesarski sodnik celjski Pavel Ahác zavzimlje za zaprtega Riblja, da torej to grofovo nasilje nij skrito ostalo. Rudolfi je namreč dobro vedel, da Ribelj pozna vso zaroto, da je mnogo najvažnejših pisem on za grofa pisal, da torej more vse izdati, ako do sodnijskega izpraševanja pride. Da pa Pavel Ahác to sodsko preiskavanje lehko doseže in tudi hoče doseči, to mu je bilo tudi znano.

Gospôda gostje so bili še veseli pri polnih čašah vina, ko je Rudolfi grofa na stran poklical. Razložil mu je sumljivost Losen-

stajnovo. Tatenbah se je takoj domislil mnogo znamenj in indicij v Losenstajnovem obnašanji, tako da je brž prepričan bil, da ima njegov sluga Rudolfi dobro sodbo. V svoji naglosti je hotel v sobano nazaj dirjati in ogleduha z najkrajšim postopkom iz družbe vreči. Previdnejšemu Italijanu se je pa posrečilo, grofa utolažiti in na premišljenejši pot navesti, to je, naj ga na miru pusti in ne več govori o važni stvari.

To je bilo tem laglje, ker mu je takoj drugo stvar povedal: glede Riblja. V tej stvari je imel Tatenbah sam slabo vest. Za rad ene proste deklice, za katero mu nij bil mnogo, izgubil je bil prej najbolj potrebne slugo. In baš ta sluga je mogel največ pr njemu izpovedati. Da s Pavlom Ahacem šaliti se, to je tudi vedel. Kako to stvar p praviti?

„Izpustiti ga iz zapora“ svetoval je R dolfi naravnost, da si je Riblja sovražil kot svojega tekmeca.

„A baš potem mi največ škoduje“, pravi Tatenbah.

„Pustite to meni. Ribelj še ne ve, da nam je nevaren, da ga zdaj tudi ne moremo lehko uničiti tako, da bi nihče ne vedel. On se bode bal dolgega zapora. Jaz si upam od njega dobiti prisego, da bode molčal. Samo denarja mu morate dati toliko, da bode mogel iz dežele proč in da bode hotel.“

„Delaj kakor hočeš. Denarja dobiš kolikor treba,“ pravi Tatenbah.

Veselica na Frajstajnu je precej v neredu minila. Tatenbah nij govoril ničesa več.

Rudolfi pak se je odpravil precej drug dan v Konjice po svojem novem poslu.

ŠTIRNAJSTO POGLAVJE.

Proti odpreti grada trdna vrata.
Preširen.

Bilo je 8. marca meseca 1670.

Tatenbah je bil v Mariboru in je stanoval v svoji hiši, katere ime se je z nemškim priimkom do denašnjega dne ohranilo, „freihaus“, kasneje lastnina Lanthierijeva.

Mariborsko mesto je bilo tedaj pač za tri četrtine manjše nego denes.

Ali vendar je bilo v črteži Tatenbahovem, polastiti se tudi tega mesta. Ker je vedel, da so mariborski meščani boječe duše, katere vlada tisti, ki ima le malo oblasti, kopo oboroženih ljudij, nij se baš mnogo brigal za mariborsko prebivalstvo.

Pridobil je bil na svojo stran najvplivnejšega meščana, necega Bernarda Pavmgartnerja. Temu je zaupal vse, in ta mu je

bil vso pomoč obljubil, ker se je po eni strani mogočnega Tatenbaha bal, po drugi pa je pričakoval iz gotove izvršitve celega črteža dober dobiček. Prebivalstvo mariborskega mesta je bilo tačas izključljivo slovensko. Pavmgartner sam je bil sicer naseljenec, a udomačen. Ker je bil kot bogataš prvi mestni svetovalec in poleg tega po šolah izobražen človek, razumljivo je, da ga je Tatenbah za svojega zaupnika izbral.

Ob tem času je vladal že med celim slovensko-štajerskim prebivalstvom nenavaden duh. Narod nij vedel, kaj ima priti; a kakor se pred viharjem čuti težak zrak, tako je bilo tudi te dni čutiti, da se velike reči pričakujejo, da-si ljudje nijso mogli vedeti kaj pride.

V Tatenbahovi hiši v Mariboru se je skrivaj svinec v krogle rezal in sekal, speljavalo se je skupaj orožje, strelivo itd. Vse to se je godilo tajno, vendar pred vsemi ljudmi nij moglo skrito ostati. Temne in zamolkle govorice so se širile med ljudmi, a

po večjem je bilo vse Tatenbahu ugodno, ker nezadovoljnost je bila velika, sosebno cesarskih oblasti mestjani in ljudstvo nijso mogli prenašati. Med prvimi, katere so sovražili, bil je mogočni mestni pisar Jàkob Koder v Mariboru.

V zadnjih dnevih so se pak posebno tri reči prigodile, ki so ne samo po vsem dolnjem Štajerskem velik nemir vzbudile, temuč tudi one može zmešale, ki so prav slutili, kaj se godi in pripravlja.

Zrinjskega vojaki, posebno jezdeci so bili namreč na naglem iz Čakovca prodrli v slovensko Štajersko in se razsuli povsod, ogledovaje in opazovaje. Kjer jim se nij nihče ustavljal, tam so bili prijatelji z ljudmi, a kjer so bran našli, tam so se hrvatski vojniki tudi v slovenski zemlji obnašali kot sovražniki.

V Svetinjah in v Mali Nedelji so se jim domačini postavili na pot. Začel se je bil boj, hrvatska vojska Zrinjskega je neusmiljeno vrgla ob tla od nemških graščakov vojene nerazumne Slovence, in Mala Nedelja je

izgubila mnogo ljudi in blaga, in med nevednim nepodučenim ljudstvom se je širil strah.

A ne samo to. Dne 7. marca so prodrli isti vojniški jezdeci Zrinjskega tudi v celjski okraj in so požgali sv. Florjan pri Šetaljah in še nekatere druge kraje, ki so se jim ustavljali.

Vse te strašne dogodbe so se izvedele v Maribor. In izvedel jih je tudi meščan Pavmgartner. Zato je takoj tekel k Tatenbahu.

„Za božjo voljo, to ne bo dobro izšlo“, rekel je Pavmgartner Tatenbahu tresoč se od straha, ko je enkrat razpovedal vse govorice, ki so v mesto prišle.

„To nij nič hudega,“ odgovori Tatenbah mirno. „Vse mora tako biti.“

„Ali da Hrvatje v našo deželo vpadajo! da bode ljudstvo mislilo, da so naši sovražniki? In ti požari in poboji? Nazadnje pridejo celo do nas in ne ločijo ni prijatelja ni sovražnika?“ vprašuje meščan.

„Večina vojske pride iz Hrvatskega. Prej pa je treba, da poznajo našo zemljo. Samo

zato so se bile one čete prikazale. Čas se bliža. Vi se nemate ničesa bati. Samo gledite, da ste vi pripravljeni in da mi mestno sodrgo skupaj držite, da vsaj proti nam ne bode divjala.“

„Pa kaj, če vas cesarski prenaglijo. Tega se jaz bojim. Že se o stvareh preveč govori, a nikjer še nij nič videti, da mislite kaj začeti. Pripravljeni nijste, gospod grof. Meni se tako zdi...

„Nič vam se naj ne zdi“, pravi grof, in potegne iz žepa pismo, katero meščanu pokaže.

Pismo je bilo od Frankopana, latinski pisano.

Načrtan je bil v njem ves plan, po katerem naj Tatenbah dela.

Zarotnikom je bilo največ ležeče na tem, da dobodo Gradec, kot vladno središče v svojo pest. V tistem času to nij bilo tako teško. Kdor je imel grad in je vanj vrgel nekoliko vojakov, ta je imel celo mesto v roci in se je mogel polastiti vseh vladnih poslov in prostorov.

Posadka je bila tačas kakor povsod, tako tudi v trdnjavi graškega gradú majhena. Vendar nij bilo mogoče Tatenbahu na tihem in brez hrupa tako vojsko skupaj spraviti, da bi se bil s silo mogel polastiti trdnjave. Kar s silo nij moglo iti, snovalo se je z zvijačo. Za to je Frankopan naredil črtež.

Z izgovorom, da hoče zarad nevarnosti pred roparji svoje zaklade v svoji hiši na Lugeku v Gradci spraviti, imel je po tem črteži Tatenbah več pokritih voz v Gradec spravljati. V teh vozovih bi bili skriti najčvrstejši hrvatski vojaki iz granice. Pri „železnih vratih“ bi se moralo kako kolo pri vozovih zlomiti, ali sploh kak zadržek najti, da bi se vozovi vstavili, hrvatski junaki iz njih poskakali in v zvezi z vozniki in nekaterimi že v Gradci pripravljenimi Tatenbahovimi zaupnimi vojniki in hlapci stražnike pri mestnih vratih pobili, v mesto udrli, in skozi skrivni podzemeljski pot, ki drži iz cesarske hiše do grada, posadko na gradu ne

nadno napali in tako grada se polastili. To dobljeno, vse dobljeno.

Vse to je bilo v Frankopanovem pismu, katero se pozná dan denes v celoti samo po obsežku, iz originala so ostale dokumentarično samo početne besede: „Care frater, significo tibi, quod Turcae jam sunt in procinctu progressus facturi.“ (Dragi brate, náznanjam ti, da so Bosnjaci že pripravljeni prodreti. — Čudno je, da se v aktih imenujejo vojaki iz juga „Turcae“, najbrž je to vsled osobnega zmenka, ali pa za to, ker so tačas pri nas vse vojne čete iz juga za Turke imeli, kakor še dan denes naš najprosteji kmet, kadar o bodoči vojski čuje, meni, da bode vojska s Turkom.)

Meščana groza strese.

„Zaupal sem vam mnogo, a zanašam se, da nikomur, niti enemu človeku o tem ne govorite,“ pravi grof.

„Jaz nijsem ničesa čul, nečem ničesa vedeti .... Bog nas varuj!“ šepeta Pavmgartner.

In ker mu tu nij bilo dobro pri srci, poslovi se. Iz Tatenbahove hiše gredoč, ozre se na pragu gori in doli po ulicah, ali ga kak osoben sovražnik ne vidi, ka od Tatenbaha pride. Zavije se potem v plašč in s trdnim sklepom, da se bode odslej bolj varoval, ničesa vpraševal, ničesa govoril, temuč čakal, kako se bodo stvari same in brez njega razvile, koraka brzo domú.

PETNAJSTO POGLAVJE.

Kak on hitro v hišo stopi,
Ona mrtva že leži.

Narodna.

Nekoliko dnij prej nahajamo mladega popotnika na cilji svojega pota, pred gradom Podčetrtek. Bil je to Baltazar Ribelj.

Kako se je spremenil v tem času! Videl se je za več let starejši, cela postava je bila nekako bolj sloka, lice upálo in vsa zunanjost zanemarjena.

A nij čuda da je bilo tako. Zadnje mesece je doživel več nego mu je ljubo bilo, duševno in telesno prestal toliko, da se je tudi na vnanje izraževati moralo.

Vsled strahú, katerega sta Tatenbah in Rudolfi imela pred Pavlom Ahacem, prišel je bil Rudolfi nemudoma k Riblju v ječo. Prigovarjal mu je, da ako hoče prost biti, naj prisеže, da bode: prvič nasproti vsem in vsakemu molčal o tem, kar vé glede Tatenbaha, drugič pa, da bode precej iz dežele odšel. Za to poslednje mu je ponujal znamenito svoto denarja.

Pač je v samotnem zaporu Riblju razkipelo sovraštvo do svojega dosedanjega gospodarja po vseh žilah. Maščevati se nad onim, ki mu je s smelo kruto roko potrgal vse lepe podobe o prihodnji sreči na tla, ter jih tam hladnokrvno poteptal, to je bila njegova vroča želja. A kako jo izvesti! Oni, kateremu sovraštvo velja, je visoko zgoraj. Sto in sto rok mu je postrežnih. On pa, Ribelj, bil je zdaj v njegovih rokah, zaprt, sam,

razorožen, brez pomoči in prijatelja. In poznal je dobro svoj čas, vedel, da se ne šteje niti ne premišlja dolgo za eno človeško življenje. Kako lehko ga pusté do smrti v tej temni ječi, ali kako lehko dobi jetničar njegov ukaz, na tihoma v kraj spraviti ga. Taki grozni preudarki so počasi zlomili Ribljev vzklonen duh in — ko je bil Rudolfi s svojo ponudbo prišel, poprijel se je je Ribelj brž, kakor v strahu, da mu ne bi ta rešilna vrv zopet odtegnena bila.

Prisegal je najsvetejše prisege, kakor mu je Rudolfi nalagal.

Namenjen je bil na Nemško. Pa sam? Kam? To so bila vprašanja. In zopet je vstajala slika iz megle spominov, podoba one deklice, na katero ga je prva in edina srčna vez vezala.

Nij mogel na pot, da je ne bi bil še enkrat videl. A ipak nij tudi k njej mogel. Kaj je ž njo, o tem nij vedel ničesa. Nij imel nobenega človeka, s katerim bi mu bilo mogoče o tej zadevi govoriti.

Prišla mu je večkrat misel, da deklica nij kriva, da ves položaj nij tak kakor ga je on v prvem hipu videl, da se je prenaglil. Z nekakim zadostenjem se je te misli oklepal in vedno bolj se mu je nemogoče zdelo, da bi se mu bilo moglo ono prej tako srčno udano bitje izneveriti.

Po drugi strani mu je srce govorilo, da more morda njej odpustiti mnogo, vse, vse. Z njim naj deklica pojde, daleč v širni svet, kjer bode mogoče preteklosti pozabiti, kjer nij brezvestnih zapeljivcev, kjer je mogoče začeti novo življenje.

Tih in skrit je živel Ribelj nekaj časa v Celji, odlagaje od dne do dne izpolnitev svoje prisege, pa tudi pot v Podčetrtek.

Nazadnje se je odločil za poslednje in najdemo ga tam.

Ko stopi na dvorišče prileti mu véliki Gornikov pes nasproti, a neče več v njem poznati stárega hišnega prijatelja, katerega je prej pozdravljal. Sovražno laje nanj in mu zastavlja pot.

„Kaj iščeš tod?“ vpraša ga osorno Gornik, kateremu so te mesece, kar ga nij bilo tukaj, lasje vidno osiveli.

„Kaj je z Marijanico?“ vpraša Ribelj.

Gornik trpko nameži kne, obrne se proč in pravi: „Le pojdi od koder si prišel, tukaj nemaš česa več iskati. Boljše bi bilo, da bi ne bil nikoli pod streho prišel, kjer sem jaz spal.“

Rekši mu hrbet obrne in odhaja.

Ribljevo klicanje je bilo zastonj. Na dvorišči je obstal sam. Od raznih oglov so ga posli sumljivo in kakor boječe gledali in glave stikali.

A tako on nij hotel oditi. Stopi črez prag, da bi v grad šel sam pogledat. V veži najde staro deklo Marto. Starka zavpije na ves glas zagledavši ga in stegne svojo velo roko po njem.

„Prekasno ste prišli, prekasno!“ govori in solze se jej polijo po nagubanem obrazu.

„Kje je Marijanica?“ ponavlja Ribelj svoje vprašanje in v strahu, ki je mladega

moža zdaj obšel videčega vse spremenjeno, pozabljena je bila cela preteklost, živo je bilo v njem samo hrepenenje deklico zopet videti.

„O zakaj nijste prišli, gospod Baltazar!“ tarna starka. „Kako je vas klicala po imenu, zmirom, po dnevi in po noči. Baltazar, je rekla, pridi k meni, odpusti meni, je rekla. Lepa je bila, ko se jej v glavi mešalo od vročinske bolezni, rudeča ko roža in bela kakor mleko, pa je molila k bogu za vas, tako lepo. In ko so prišli duhovni gospod k njej, je tudi lepo molila, in pri bogu jej je odpuščeno, gotovo je v nebesih za angela. O zakaj niste prišli prej, kako bi jo bili obveselili, in še ozdravela bi bila, tako vas je želela.“

„Mrtva!“ Bled ko zid, na katerem je Ribelj naslonen bil, globoko vzdahne. Starka pripoveduje na drobno in gostobesedno, kaj je deklica govorila, kako nikogar nij bilo blizu, le ona sama je trpela in bedela pri njej cele noči.

„In kaj so ljudje vse pripovedovali: da ste vi gospod zaprti, da vas ne bode nikoli več k nam. Ona tega nij verjela, ni jaz nijsem verjela ter jej nijsem ničesa pravila, kaj ljudje govorè. Zmirom me je vpraševala, če ste že prišli. In mislite si, ona je mislila v svoji bolni glavi, da se je vam zamerila tako, da jej ne boste odpustili. Gospod Baltazar je dober človek, tako sem jej jaz vedno pravila, on te ima rad, sem rekla, in na spomlad bode gotovo zopet prišel, sem rekla, in glej, res ste prišla, ali ona vas nij učakala, ubožica.“

„Kedaj je bil grof tù?“ vpraša Ribelj.

„O, gospoda nij bilo več od tistega dne, kar je z vami tako grdo ravnal. Precej potlej je Marijanica zbolela; potem jej je bilo bolje, a vesela nij bila nikoli več; in potem je zopet zbolela. Grof, da! Ona nij mogla slišati o njem. Mene je bilo groza imenovati ga, ker se je ubožica kar tresla, kadar je slišala kaj o njem. Jaz sem že prej rekla, da to ne bode prav, ko se je on začel sladkati

okolo nje. Pa je res tako prišlo; bog me varuj, da bi o gospodu grofu kaj hudega govorila, ali nesreča je k nam prišla ž njim. O da bi bili ostali v vinogradu na Visovljah, a ne šli v grad. Kako je bilo tam gori lepo, dokler nij grof prišel.“

„Proklet naj bode!“ mrmra Ribelj med zobmi, srpo v tla gledaje.

V tem hipu pride oskrbnik Gornik na prag. Zagledavši Riblja pri svoji stari dekli obstoji, kakor da bi premišljal, ali bi stopil naprej ali bi se ognil nazaj.

Ribelj stopi k njemu in pravi: „Pojdi sem stari, zadnjekrat je, da te nadlegujem. Ti nijsi imel poguma, da bi bil nož zasadil v človeka, ki te je ob pošteno hčer pripravil. Zato poglej zdaj mene; česar nij njen oče storil, to bode vendar storjeno.“

Preko trhlega obraza starega oskrbnika zaigra čuden nasmehljaj. Gornik je rad čul te besede, a poznalo se je, da govornika tudi prezira.

„Prinesi vina,“ pravi starec dekli. In

ko starka po vinu odide, sede Gornik k mizi, ki je v veži stala in Riblju prostor poleg sebe odkaže. Ribelj sede in obraz z rokami pokrije. Ko imata vino na mizi in stara dekla odide, prične Gornik:

„Nož? Da, imel bi ga za njega in za tebe. Kaj si hodil k meni? Kedaj sem te klical? Gospôda mi je kruh dajala, ti in tvoj gospod in drugi. Ali s pelinom ste mi ga belili, z nesrečo solili.“

Nema sedita potem oba moža.

Gornik, v služabnosti ostarel mož, nevajen svoje notranjesti odkrivati, vajen molčati in pokoren biti tudi tačas, kadar se mu nij prav godilo, izrekel je v kratkih besedah več nego kedaj prej. Ko je bil nekdaj prej ženo izgubil, nij tožil; ko je zdaj hčer izgubil, edino bitje do katerega je imel toliko srca, kakor ga more človek njegove nature imeti — tudi zdaj je delal naprej in služil naprej svojega gospodarja, kakor mrtva mašina.

Ribelj bi bil pač protestoval vselej sicer, da starec tudi njemu očita prouzročenje svoje

nesreče. Zdaj ga niti čul nij. Bil je svojih mislij poln. Nadvladovala pak je ena: maščevati se!

Pri vinu jo je povedal Gorniku. Ta mu nij prigovarjal, a tudi ne odgovarjal. Delal je obraz, kakor bi hotel pokazati, da mu je vse eno, ali svet še dalje obstaje, ali se pogrezne.

ŠESTNAJSTO POGLAVJE.

Ne vid'lo ga sunce!
On izdade čestitoga kneza,
Gospodara i moga i tvoga.
Srbska narodna.

Pozno na večer 9. marca meseca l. 1670 je korakal v plašč zavit samoten mož počasno skozi gospodsko ulico v Mariboru in zavil na glavnem trgu proti mestni hiši.

Čem bližje je k tej prihajal, tem počasneja mu je bila stopinja. Nekoliko korakov

pred svojim ciljem postane. Mesečina mu obraz obsveti. Naši bralci bi spoznali takoj Baltazarja Riblja.

Bil je bled in zmršen, in ko je pogledal, ali je v stanovanji mestnega pisarja Jakoba Kodra še luč, in je zapazil še osvitljena okna, stresnil se je in se obrnil proč.

Tako je utegnil tudi Juda Iskarijot pri poslednjem koraku premišljati, ko je stopal k sovražnikom izdajat svojega gospoda. Ali premislil se nij.

Ribelj stresne z glavo in kakor bi hotel klic boljše vesti od sebe odbiti, s pestjo odgrne eno plat plašča ter se zavije proti vhodu mariborske mestne hiše.

Mestni pisar tačas nikakor nij bil kaka taka uboga služabna duša, kakor so denašnji mestni pisarji. Temuč ob onem času je bil pisar prav za prav prva osoba v mestu, kajti če prav so uživali drugi večje naslovne časti, zedinilo se je v rokah učenega mestnega pisarja vse važno delo, sosebno vse pisanje, — v onem času redka znanost.

Tak oblastni mestni pisar mariborski, Jakob Koder, je imel črez dan baš toliko posla, da se niti najesti nij utegnil ob pravem času. Zato je sedel ravno pri večerji.

Koder je bil debel mož. Sedel je pri večerji široko razperjen. Poznalo se mu je, da je zadostovanje želodčevim potrebam njegovo največje veselje. Ker je bil neoženjen samec in že precej v letih, morda je bilo to naravno. Baš je bil Koder po zadnjem založaji svoje večerje, vina natočil si in ga zadovoljno izpil, ko njegov sluga v izbo stopi in mu naznanja, da čaka zunaj mož, ki hoče z gospodom mestnim pisarjem precej govoriti.

„Naj po dnevu pride“ zareži Koder. Sluga odide, a se vrne kmalu nazaj in pripoveduje, da tujec neče oditi, temuč da hoče vsakako še nocoj govoriti z gospodom, da ima nekaj imenitnega povedati, za kar bi bilo drug dan morda že prekasno.

„Kaj še, morda je kak tat ali razbojnik, odpravi ga,“ reče Koder.

„Ne vidi se kakor bi bil tat. Mlad gospod je, čedno oblečen.“

„Pusti ga noter; a potlej tukaj v sobi ostani, ne more se vedeti kdo je in kaj hoče.“

Precej potem privede sluga Baltazarja Riblja v Kodrovo stanovanje.

„Gospod Ribelj!“ začuden gleda Jakob Koder od mize vstavši. Nabere debelo lice, čelo v take gube, da se je poznalo, ka si z nepričakovanim obiskovalcem nijsta posebno v dobrem prijateljstvu. „Kaj hočete od mene?“

„Imam važno stvar z vami govoriti“ pravi Ribelj in se nepovabljen vsede na stol. Koder se odmakne, videz Ribljev mu nij bil po godu, niti njegov srpi pogled. Ali hlapec je bil v kotu v sobi; nij se bilo torej ničesa bati.

„No, storite brž,“ pravi Koder „noč je, k pokoju treba iti.“

„Vi ste prijatelj deželnega profosa Franca Vilskega?“ vpraša Ribelj.

„Prijatelj? Ne, kdo se more prijatelj imenovati tacih visokih gospodov,“ odgovori plaho Koder.

„A znani ste z njim. Rabelj je on, in vi tudi v tem delate. Ali hočete, da vam izročim plemenito glavo pod meč, da se vam bodo vaše duše smijale od veselja?“

Rekši se Ribelj zagrohoče. Koder se še nekoliko dalje od njega odmakne.

„Vidim, da se me celo bojite,“ roga se Ribelj. „Neumen ste, hvaležni mi bodite, da vam tako postrežem. Poglejte! (iz žepa vzame listino in razvije pismo.) Poznate te podpise in imena?“

Jakob Koder pogleda v veliko pismo, katero mu Ribelj nasproti moli, ter bere:

„Tatenbah,... Zrinjski,... Frankopan...“

Ribelj mu pismo odtegne in pravi:

„Veste, da so to izdajalci cesarja in njegove države?“

Jakob Koder nij mogel od kraja besedice ziniti, usta je odpiral in kakor nehote roko stegoval po pismu.

„Ne tako brž. Povedite mi kaj boste s pismom storili, ako ga vam dam? Ali mi obljubite, da ga pošljete brez zamude dežel-

nemu profosu Juriju Francu Vilskemu? Ali obljubite, da boste vse storili, da grofa Tatenbaha upropastite s temi dokazi njegovega izdaljastva, katere vam jaz izročim?“

„Obljubim, dajte sem“, pravi Koder.

„Tatenbaha v prvi vrsti. Tega hočem poteptati kakor črva v prah, tako, še bolj kakor je on mene in mojo srečo. Maščevanje me je k vam prignalo, iz mene izdajalca naredilo.“

„In kaj je v tem pisanji?“ vpraša Jakob Koder.

„To je original „lige“ ali pogodbe, katero je Tatenbah naredil s hrvatskimi zarotniki na Lokatelijevem gradu v Lepšini, v kateri jim je obljubil vso svojo pomoč pri uporni vojni proti cesarju. Pogodbo sem pisal jaz. Tatenbah misli, da ima original v rokah, a original je tu, on ima samo moj prepis pisma in po mojem peresu ponarejene podpise. Ta dokument sem spravil, da mi srečo prinese, da ob svojem času oblast dobim zanj. Zdaj mi sreče nij več treba,

mrtva je za-me; zato naj prinaša maščevanje in smrt. Tu imate! Pošljite takoj, sicer bi bilo prepozno. Že so njih priprave skoro gotove. Uničen mora biti!“

Ko je Ribelj Jakoba Kodra, kateri je zdaj velevažno dokazilo v rokah imel, zapuščal in bil baš vrata za soboj zaprl, tresle so se mestnemu pisarju roke od vzburjenosti in veselja, da mu je nenadoma dana prilika prikupiti se najvišjim gospodom.

A Ribelj se je sam obtožil, da je on pisal to veleizdajno pogodbo. Bil je sokrivec. Mogel se je prej svoje izdaje pokesati, nego je to pismo v prave roke prišlo.

To je Jakobu Kodru kot blisk naglo v glavo prišlo, in ker hvaležnosti nij nikdar poznal, ker je po svoji naturi vse ljudi sovražil, katere je ovaditi in izdati mogel, pokliče brž sluga in mu pravi:

„Teci, skliči stražo, pa tiho, in veliko plačilo od mene dobite, če mi ulovite in zaprete tega gospoda, ki je od mene šel.“

Sluga odhaja, da bi povelje izpolnil; mestni pisar pak se uglobi v branje dragocenega dokumenta, in kakor da ne bi verjel, da-li ga ima za istino v rokah ali se mu samo sanja, bere zopet in zopet od početka.

SEDEMNAJSTO POGLAVJE.

Dne 21. marca je bil petek. Petek je že po ljudski veri dan nesreče in nezgode.

Nad glavnim mestom Štajerske dežele Gradcem je visel meglovit, pust dan. Po graških ulicah je bil zmrzel sneg, da si se je čas bližal že spomladi. Ljudij je bilo ob desetih do poldne malo na ulici. Uzrok temu so bile morda zamolkle govorice, ki so šle od ust do ust. Vojakov je bilo tu in tam mnogo videti, posebno dragonarjev na konjih.

Tatenbah je bil v Gradci. Denes pred póludnem so bili plemenitaši iz dežele k nekemu posvetovanju sklicani. Med povabljenimi je bil tudi on.

V svoji hiši na Lugeku je bil baš svojemu dostojanstvu in bogatstvu vredno opravil se, da bi v krogu svojih sostanovnikov sijajno izpolnil svoje mesto. K njemu pride stotnik Kaldi.

„Kaj novega?“ vpraša ga Tatenbah mirno.

„Meni se vidi, da ne bode nič dobrega. Nij nemogoče, da smo izdani. Bil sem pred burgo. Tam so gospodje zbrani in tiho med soboj govoré. Meni nij dobro pri duši, in dozdaj sem še vselej prav slutil. Jaz bi vam svetoval, da se tiho umaknete iz tega gnezda in da odidete naglo na svoja posestva.“

Tatenbah se nasmehne.

„Kdo si bode upal nam kaj storiti ali samo reči?“ vpraša ponosno. „Slabo vam kot vojniku pristoja tak strah.“

„Kot vojnik nemam strahu, ako vidim sovražnika pred soboj, kajti pred tacim se lehko branim. Drugačen je sovražnik v temi, za hrbtom, kjer ga ne vidim. In jaz se bojim, da imaste vi tacih.“

„In kaj za to?“

„A! mi imamo glave tikoma blizu zanjke, gospod grof. Cesar ima še dosta ljudij, ki se mu s tem prikupiti želé, da mu svojega soplemenitnika izdadé“, pravi Kaldi.

Tatenbah stresne z glavo, kakor da bi hotel z za hip obledelega lica in iz glave otresti vsako bojazen; prehodi dvapot naglo sobo gori in doli in vpraša:

„Ali misliš, da bi si kdo upal roko položiti na grofa Tatenbaha, kneza Rajnstajnskega, skrivnega svetovalca cesarjevega?“

„Tu v Gradci nij nič nemogoče“, odgovori Kaldi.

„Ne poznaš ti naših ljudi“ — odgovori grof. — „Ako tudi kaj slutijo, dokazov še nemajo, ne morejo imeti. In predno se bodo do tega odločili, da proti moji osobi kolikaj

počnejo, izvedel bodem gotovo vsaj nekaj, toliko imamo že prijateljev. In potem je treba stoprv misliti na odmikanje. — A zdaj je čas da grem. Me spremljate? — Ne! ostanite tu, jaz grem sam. Kmalu se vidiva!“

In šel je sam.

Ko pride pred cesarsko burgo, najde mnogo znancev v gručah stoječih in tiho med soboj govorečih. Okolo je stalo mnogo vojakov. Opazil je, da se vse oči na njega obračajo.

Pristopi k eni gruči, kjer je stalo več njegovih znancev: grof Brajner, grof Stubenberg, baron Jehlingen in drugi. Vpraša kaj je novega, a nobeden mu pravega odgovora ne da.

Začenja mu neizrečeno tesno prihajati. Ko bi bil mogel nazaj iti, bil bi to precej storil. Ali potem bi se bil še bolj vzbudil sum. Nij se dalo. Moral je naprej, naj pride kar hoče. Da hudega ne bode, to je upal še.

Ogovori potem Kelersperga. Ta se uda ž njim v legek navaden razgovor o vsem in

ničem, kakor je navada. A Tatenbah opazi tudi na njem, da se neobično hladno obnaša.

„Kaj pa imate denes vsi“, vpraša ga Tatenbah. Glas se mu nekako trese.

Predno je bilo treba Kelersbergu odgovoriti, pristopi k njima baron Losenstajn, isti, ki je bil že prej, pri znanem obedu v Poljskavi, Tatenbahov sum vzbudil. Baron je imel denes čuden, prijazen nasmehljaj na ustih, ko je Tatenhaha pozdravil in mu rekel:

„Grof Tatenbah, prijatelji vas pred svetovalsko sobo čakajo. Hočete-li vstopiti?“

„Idete z nami?“ vpraša Tatenbah Kelersperga.

„Ne z vami“, odgovori ta resno.

Ko Tatenbah vstopi v predsobano, najde zase strašen prizor. Ob stenah je bilo polno oboroženih, spredaj so stali: graški mestni sodnik, njegov najhujši sovražnik grof Franc Adam Ditrihstajn, deželni profos Jurij Franc Vilski (ali kakor se je nemški pisal: von der Will), obristlejtnant dragonarjev Ivan Tomaž Sajer in drugi. Vse oči so bile probodljivo

na Tatenbaha uprte, in predno je mogel svoje misli zbrati, bila so vrata za njim zaprta, oboroženi vojaki so mu stopili za hrbet in ob straneh.

Obristlejtnant Sajer in graški mestni sodnik stopita pred Tatenbaha, in prvi dvigne roko in glasno in slovesno pravi:

„Gospod Ivan Erazem grof Tatenbah in Rajnstajn, jaz vas v imenu cesarjevem v zapor devljem zavoljo veleizdajstva! Dajte svoj meč sem!“

Ponosni, veliki mož nij mogel nobene besede izustiti, ko je na naglem videl, da je izgubljen. Njegov pogum, kateri ga je v zadnjem času povsod spremljal, zapustil ga je v tem trenotku. Tresel se je na vsem životu. Kakor mehanično je prijel za svoj meč. A ne, da bi se v bran postavil, kajti bil je tu sam, množini nasproti, vsaka bramba bi bila zastonj. Hotel je meč odpasati in ustreči ukazu, naj ga kakor ujetnik izroči. Toda roka se mu je tresla tako, da je precej časa potreboval, predno je orožje odpasal.

Sajer vzame Tatenbahov meč in migne vojakom.

Dva pod-oficirja Žak Gerhardovih dragoncev pristopita, vsak prime Tatenbaha pod eno pázuho in, s Sajerjem na čelu, odpeljejo oboroženci grofa skozi skrivni hodnik na grad.

Na gradu ga izroče stražmeštru Jurju Vambrehtu, kateri ga zapre v posebno, dobro zatvoreno sobo. Obilo straž se na gradu nastavi. Govorica o tem, kar se je ravno zgodilo, razširi se na enkrat po vsem mestu, in jako poveličano, olepšano in spačeno pripovedanje o strašni zaroti, ki je zdaj preprečena, gre od hiše do hiše, od soseda do soseda.

OSEMNAJSTO POGLAVJE.

Pismo, katero je Ribelj mariborskemu mestnemu pisarju Jakobu Kodru izdal, bil je le-ta precej drugi dan poslal v Gradec deželnemu profosu Vilskemu, kateri ga je zopet nemudoma poslal na Dunaj knezu Lobkovicu, ministru cesarja Leopolda. Na Dunaji so že iz Hrvatskega in Ogerskega bili o zaroti precèj podučeni, tudi baron Losenstajn je bil Tatenbaha že prej ovadil. Ravno tako je bil celjski sodnik Pavel Ahac kmalu po Ribljevem izpuščenji iz ječe, obširneje, akoprem ne jasno ovadno poročilo o Tatenbahovih namerah v Gradec predsedniku grofu Brajnerju poslal. Zdaj ko so imeli dokaz v rokah, nijso se več mudili, temuč ukaz je bil prišel Sajerju v Gradec, naj z vso previdnostjo pa z vso odločnostjo proti

Tatenbahu postopa. Kako se je to zgodilo, povedali smo v zadnjem poglavji.

Obristlejtnant Sajer je ravno tako brž in odločno postopal tudi po zaporu Tatenbahovem. Že pred je bil povse na tihem poslal na slovensko Štajersko, v Maribor, Slovensko Bistrico in v Celje čete vojakov, kateri so imeli na daljše ukaze čakati. V Mariboru so bili cesarski dragonci že pred 10. marcem, ko je bil Tatenbah tam. A vse te priprave Sajerjeve so se vršile tako na tihem, da preveč brezskrbni Tatenbah nij nobene nevarnosti slutil. Tudi je bil v poslednji čas v svojo srečo tako zaupen postal, da bi noben svèt v tem smislu ne bil nič izdal.

Takoj po zaporu grofa Tatenbaha je mogel torej obristlejtnant Sajer polastiti se njegovih gradov in imenja ter razorožiti posadke na Tatenbahovih gradovih. Ker je bil namreč že čas blizu, ko je imel glavni upor po slovenskem Štajerskem pokniti, bili so zbrali in nekoliko tudi oborožili Tatenbahovi

oskrbniki prilično število kmetov. Tako so čete čakale na konjiškem gradu, v Statenbergu, Podčetrtku, na Račjem itd. Posebno v Konjicah je bil Simon Stupan lepo četo skupaj zbral na Tatenbahov ukaz. Tu sem je bil Tatenbah tudi ukazal svoje izbrane zaklade iz Račjega pripeljati, ker se je bal za poslednji grad, kot čisto na planjavi stoječ in (tačas) samo z močvirjem okolo le nekoliko zavarovan. 21. marca je bil on v Gradci zaprt, 22. marca so, kakor protokoli kažejo, trije teško obloženi vozovi v Konjice dopeljali te dragocenosti.

Ali že črez tri dni, namreč 25. marca, so prišli v Konjice in potem precej na druge Tatenbahove gradove Sajerjevi dragonci s cesarskimi komisarji na čelu, kateri so vse dragocenosti in celo premoženje zapečatili in odvzeli. Strah je obšel Simona Stupana, ko je čul, da je njegov gospodar zaprt. Da si je imel na konjiškem gradu zbranih trikrat toliko oboroženih, kakor je prišlo iz Maribora in Slovenske Bistrice cesarskih dragon-

cev — nij se upiral, temuč takoj izročil komisarjema vse ključe, dal svoje podložne razorožiti, ter jih poslal domu. Za cesarska komisarja sta bila namreč imenovana Gašper Kelersperg in grof Adam Ditrihstajn. Da bi svojo vernost cesarju, in svojo nedolžnost v celi zaroti dokazal, pozival se je Stupan na svedočbo gospoda Pavla Ahaca, toda ta je moral slabo zanj pričati, kajti prijeli so tudi Stupana in ga odpeljali v Gradec kot pričo v véliki pravdi, ki se je imela s Tatenbahom goditi.

Isto se je zgodilo z oskrbnikom v Statenbergu, nekim Kristof Jamnikom, s starim Jurijem Gornikom in Auguštinom Šmidom oskrbnikom v Račjem.

Ko so Tatenbahovi prijatelji o njegovem zaporu čuli, podvizali so se, sledove sporazumljenja in prijateljstva ž njim uničiti, povsod zatajevati ga, in so pokorno in prilizneno lazili, svojo udanost cesarju dokazat. Drugi so naglo deželo zapustili. Med temi je bil Tatenbahov bratranec Oton Tatenbah, kateri je

bil (ne ve se kam) ubegnil. Rudolfi se je umaknil v Čakavec. Tretji pa, med temi najodličnejši, grof Karel Turn, deželni glavar goriški, so bili možje dovolj, tudi v skrajni nesreči Tatenbaha ne zatajiti, a so za to njegovo osodo delili, to je, zaprti bili. Grof Turn je bil celih osemnajst let, namreč do svoje smrti l. 1689 na gradu v Gradci zaprt.

Tatenbah je bil komaj šest dni na gradu, ko je bila sodnijska komisija za njega sestavljena. Med svojimi sodniki je Tatenbah našel večjidel svoje sovražnike, in to mu je moralo upanje podirati, da bi srečno izšel iz zapora, ali da bi življenje otel. Sodstvo, katero je bilo sestavljeno samo za ta slučaj in je imelo skrivne seje, ter se imenovalo tudi skrivni svet, bilo je sestavljeno iz sledečih mož: predsednik grof Brajner, grof Jurij Žiga Herberstajn, kancler baron Jehlinger, grof Stubenberg, Stirk, Ditrihstajn, Auersperg, barona Tirndl, Javornik, Argento, Hiršfeld, Markovič, Kalanci, Prentek in Kelersperg. Cesarski tožnik o veleizdajstvu Ta-

tenbahovem je bil komorski prokurator dr. Megerle, nevaren protivnik, ker eden najjezičnejih pravnikov svojega časa. Branili so Tatenbaha trije odvetniki, doktorji Jan Pfajfer, Matija Patricius in Julij Tencius.

Preiskavanje in sodnijsko preslišavanje se začne vršiti z vso odločnostjo. Tatenbah je bil kasneje zopet pogum dobil, in upanje v svojo srečo se mu je zopet povrnilo.

DEVETNAJSTO POGLAVJE.

Kmalu za Tatenbahom je enaka osoda zadela tudi ogerske in hrvatske zarotnike. Vse je bilo, posebno na Hrvatskem pripravljeno, da bi bil upor vzplamtil in velikansk zrastel, ko bi ne bil prezgodaj izdan in ko bi bili zarotniki sami med soboj bolj zanesljivi in bolj previdni.

Zrinjski je na Hrvatskem vojsko zbiral. Nabral je bil že 8000 mož. Računil je povse dobro, da ako brž ima prilično število izurjenih vojakov v roci, vstane vsa Hrvatska zanj, kakor požar se bode upor širil na sever, in dobljeno je vse.

Frankopan je delal v Primorji in v Zagrebu. V Zagreb je vrgel 200 svojih mož in imel na ta način glavno hrvatsko mesto v roci. Isti dan 21. marca, ko je bil v Gradci Tatenbah zaprt, dobil je Frankopan od Zrinjskega pismo, v katerem ga že svari, naj pazi na cesarske regimente, sicer pa naj se požuri, kajti ako se vse ponesreči, bode kriva njegova (Frankopanova) in drugih zaveznikov počasnost.

Posebno pa Zrinjski v tem pismu Frankopanu naroča, naj pazi na pisma, katere mu Vukovački iz Carigrada piše, ker ta pisma bi ga utegnila ob življenje spraviti. To je dokaz, da je Vukovački do zadnjega z vso odločnostjo delal in tudi druge k odločnosti vzbujal.

Ko je bil Tatenbah prijet, in še ene dnij prej, poslali so bili iz Gradca cesarju natančna poročila o gibanji na Hrvatskem. Ravno tako je cesarjev minister Lobkovic iz Karlovca in Zagreba dosti izvedel. Isto tako so Turopoljci, ti slivarski hrvatski „plemenitaši“, hiteli cesarju svojo zvestobo poročati. Škof zagrebški, Martin Boronič je sam šel na Dunaj.

Cesarjeva vlada, tako za Zrinjskega prezgodaj podučena, mogla je z močjo delati začeti. Prosila je več državnih knezov za pomoč in jo dobila. Po ogerski dvorski kancelariji je Hrvatom poročila, da nij Zrinjski več ban, in da ga ima „in juridicis“ namestovati zagrebški škof, „in militaribus“ pa grof Nikolaj Erdedj.

Feldobristvahtmajster baron Spankau pak je dobil od cesarja povelje nemudoma v Gradec iti in tàm na čelo onih regimentov stopiti, ki so se ta čas zbrali, ter pomnožiti to svojo vojsko kolikor mogoče in udariti na

Zrinjskega, predno utegne ta svojo vojsko urediti.

Tako se je zgodilo a ne brez nekoliko male nepoštenosti. Poročilo se je namreč, da hoče vlada poslušati svete zagrebškega škofa in se z Zrinjskim pogoditi. Vsled tega je bil zadnji hip Zrinjski, videč, da je Tatenbah zaprt in da on sam nema upanja o velikem vspehu, poslal na Dunaj necega patra Forstala s svojim sinom. Temu patru je Zrinjski dal polnomočje sklepati in skleniti zanj pogodbo in mir s cesarjem. Pogoji, s katerimi se je hotel Zrinjski udati, so bili med drugimi: domačini v Hrvatski naj morejo postati brez pristranosti generali, obristi in kapitani; grofu Zrinjskemu naj se da za zmirom generalat Varaždin, grofovina Gisin in Kočevje, Reka in Trsat, splošna amnestija naj se dovoli; cesar plača 40.000 gld. dolga Zrinjskega; v Kapronci mora biti podkapitan kak Kranjec, tak mož, ki mu more on zaupati; ako mogoče, se začne ofenzivna vojska; on (Zrinjski) ne terja prvega

poveljništva vojske, a terja takega poveljnika, ki nij sovražnik hrvatskega naroda. Gotovo ti pogoji delajo Zrinjskemu čast, a so tudi dokaz, da je mož, ki jih je cesarju diktirati mogel, tudi potem še mnogo poguma imel, ko je bil Tatenbah — že v ječi.

A baš ob tistem času, ko so se cesarjevi svetovalci s slom Zrinjijevim dogovarjali in pogajali, so za hrbtom delali z dejanskimi pripravami proti Zrinjskemu.

Več dnij so namreč visoki gospodje meniha, prijatelja Zrinjskega, varali in za nos vodili, da nij vedel pri čem je; da, celo to so mu hoteli v glavo ubiti, da je Tatenbah samo zavoljo svojega razsajanja v pijanstvu zaprt bil. To je trpelo tako dolgo, dokler nij med tem general Spankau svojo vojsko organiziral in se Herberstajn iz Karlovca proti Frankopanu vzdignil.

Tako so stvar zavlekli do 15. aprila. Zrinjski je mislil, in pater mu je moral to poročati, da so njegovi pogoji sprejeti. A 15. aprila iz Dunaja pošljejo patra z naro-

čilom, naj Zrinjski izroči gradove Čakavec, Legrad, Bakar, Kostariba in Bukarica. Ali v tem hipu so vedeli, da je Zrinjskega osoda že določena.

Spankau je bil namreč Zrinjskega in Frankopana v Čakavci, kjer sta bila skup, iznenada prijel. Ker je imel Zrinjski v Čakavci samo 2000 mož, Spankau pa črez 6000 dobro oboroženih in izurjenih vojakov, bil je boj težek.

Grad Čakavec nij bil pripràvljen na brambo proti toliki vojski. Dolgo ga tudi nij bilo mogoče braniti, ker nij bilo živeža za 2000 ljudi. Zrinjski je vsak dan pričakoval, kedaj iz Dunaja pride to, kar mu je pater Forstal po poročilu obljubil, namreč pogodba s cesarjem. A iz Dunaja le nij bilo nič, Spandau je pritiskal čedalje bolj, Čakavec se je mogel samo še nekoliko dnij držati. Zrinjskemu in Frankopanu je bilo vse na tem ležeče, da ju poveljnik cesarske vojske ne dobi kot ujetnikov v roke. Sama sta hotela iti na cesarjev dvor. Zrinjski je

bil hrvatski ban. Od cesarja samega še nij dobil svoje odstavke. Na dvoru ga ne bi bilo lehko zapirati vsled starih ceremonij, zato je dvorska konferenca že v seji 9. aprila sklenila, da bi bil „škandal," ko bi prost na dvor prišel, da ga torej mora Spankau na vsak način ujeti. Dober svet je bil drag, kako uiti.

Tu je bila zopet grófica Katarina Zrinjska, ki je mislila in delala. Ona je imela hitro črtež gotov, kako njen mož in brat uideta, a ona sama grad brani, dokler je mogoče.

Skleneno je bilo na nasvet grófice, da se v temni noči napade Spankau-vova vojska, ki je ležala na strani proti Dravi. Nij bilo dvomiti da bode Spankau, kateri Zrinjskega moči ni mogel poznati, z vsemi silami ustavil se ponočnemu napadu. Med tem lehko Zrinjski in Frankopan uideta.

To se je zgodilo koncem aprila. Noč je bila meglena in hladna. Na dravski strani je oril vojni krik, koče po polji so gorele.

V gradu Čakovci pak je bil Zrinjski s Frankopanom in kacimi 25 izbranimi vojaki-spremljevalci — pripravljen na beg. Junaška njegova postava je bila kakor strta, in Frankopanu se je videlo, da tega koraka ne stori rad, temuč ker je prisiljen po svaku in sestri, grófici Zrinjski, katera se pa sicer nij dala pregovoriti, da bi šla z njima.

„Idite, za domovino je tako prav. Jaz pa ostanem tu do zadnjega, da se ne bode reklo, da smo vsi zapustili mesto. Vidva morata iti, jaz hočem ostati.“

Zrinjski jo prime za roko in nem stoji. Ona in drugi ga nagovarjajo naj se odpravi brž. Nazadnje poljubi ženo in reče z drhtajočim glasom:

„Bog s toboj!“

Obrne se in vsi odhajajo, izgube se za oglom gradovega hodnika, in iz grada ven, na polje megleno. Nobena solza nij močila belega lica visoke gospe. Še je imela upanje in pogum.

V divjem diru je gonila četica ubežnikov preko polja po stranskih potih.

Pri Muri so bili pripravljeni ribiči, kateri so že čakali. Imeli so samo tri večje čolne, broda ne. V čolne so mogli samo Zrinjski in Frankopan, konji so morali plavati. Tako so prošli preko Mure, na oni strani zopet osedlali mokre konje, in jahali celo noč dalje.

Drug dan o póludne so se ustavili v Sigetu pri grofu Sétsju, zopet celo popoludne so jahali naprej na severo-vzhod na potu proti Dunaju ter prenočili v Kermendu pri Batianiju. Ta je bil tudi v zaroto vpleten, a že se je umikal, nij jih hotel spremiti, dal jim je pač nekoliko ljudi za spremstvo. Drugo noč so spali v neki magjarski vasi v kloštru pri jezuvitih. Tudi ti pobožni očetje so gledali, da so goste kmalu odpravili. Tretjo noč so prenočevali pri grofu Kèrju, enem svojih zaveznikov, blizu mesta Kisek. Ker so bili preutrujeni, ostali so pri tem magjarskem „prijatelji“ več časa, in mu popolnem vse zaupali. A vrli magjarski pri-

jatelj in kučegazda grof Keri nij imel bržega posla, kakor da je svoje goste izdal. Poslal je namreč na tihoma cesarju Leopoldu posla z naznanilom, da sta Zrinjski in Frankopan pri njem in na potu na Dunaj, kjer mislita svoje izdajstvo oprati. Vsled tega je bilo vse pripravljeno, da bi ju potom tu ali tam prijeli, ako ne bi sama šla naravnost na Dunaj.

Tam so ju zaprli, predno sta k cesarju prišla. Brž potem so ju poslali v ječo v Dunajsko Novomesto. Takoj se je začela velika „pravda“ proti njima. Preiskovalni sodniki se imenujejo: dvorni kancelar Haner, baron Hohengran, Krištof Abele; prisedniki sodnije: grof Vindišgrac, Ivan baron Hervart, feldmaršal-lejtnat Gašpar Zdenko, in drugi.

Njih osoda je bila odločena predno so sodniki svojo sodbo izrekli, kajti že 20. marca 1670 piše cesar Leopold lastnoročno svojemu poslaniku na španjskem dvoru, da, ker se je Zrinjski hotel za hrvatskega in jugoslovanskega kralja narediti („pro principe Croatiae et aliarum partium“), mu bode na

prste potrkal, da bodo glave proč skakale (will sie schon ad mores bringen, und auf die Finger klopfen, dass die Köpf' wegspringen sollen“).

Ravno tako žalostno kakor na Slovenskem in Hrvatskem je konec storil upor na Ogerskem.

Rakoci, ki je bil do zadnjega z Zrinjskim tako v zvezi, kakor Zrinjski s Tatenbahom, sklical je neki deželni zbor v Košicah. Tu je bilo skleneno, da se ima upor precej začeti in res se je začel. Rakoci povabi poveljnika cesarske vojske v Tokaji, Starhemberga, k sebi na góstije — in ga prime ter zapre. Takoj se vzdigne s svojo nabrano četo proti mestu Tokaj, a ga vzeti ne more. Obrne se tedaj proti Munkaču, gradu svoje matere, a mati mu nij hotela vrat odpreti, zato se vrne zopet proti Tokaju. Tu zasliši, da so Tatenbah, Zrinjski, Frankopan, vsi njegovi mogočni zavezniki, ujeti in zaprti, — začne igrati spokorjenega grešnika, beži k svoji materi, katera mu

res izprosi in za drage denarje odkupi od cesarja vsaj življenje.

Drugi glavar ogerskega upora Nadasdi je bil ujet (iz postelje zbujen) v Potendorfu, ter pripeljan na Dunaj, kjer se mu je veleizdajska pravda naredila, kakor drugim trem zarotnikom.

A da se vrnemo zopet k Tatenbahu.

DVAJSETO POGLAVJE.

Onde j' pala krvca od junakah,
Onde su ti sva tri poginula.

Srbska narodna.

Zapuščen od vseh mogočnih prijateljev, zapuščen od vseh zvestih duš sedel je Tatenbah leto in dan na graškem gradu. Preiskavanje je teklo dalje, obširno, natančno. Bilo je v vsem skupaj 15 sodnijskih izpraševanj ž njim.

Med pričami je bil eden glavnih Baltazar Ribelj, kateri je bil vsled Kodrovega povelja tisto noč v Mariboru prijet in zaprt, ko je svojega lehkomiselnega gospodarja izdal.

Vsi prejšnji prijatelji so tega zatajili in se umeknili. Samo dva človeka sta bila, ki sta si prizadela rešiti ga: njegova žena Ana in stotnik Kaldi.

Ko je grófica Ana izvedela strašno novost, da je njen soprog zarad veleizdaje zaprt, vzdignila se je precej in se napotila na Dunaj. Na kolenih je hotela tam za svojega nesrečnega moža cesarja Leopolda milosti prositi.

A v taistem času se nij dalo tiho potovati. Mahoma so za to potovanje izvedeli gospodje Tatenbahovi sodniki, poslali za njo brze konjike, in ti so jo došli že v Fronlejtnu, prijeli tudi njo in jej celo odvzeli vso zlatnino in srebrnino, kar je je pri sebi imela.

Na drug način ga je od početka izkušal Kaldi rešiti. Posrečilo se mu je bilo

bričem, ki so ga zalezovali, uiti. A potem nij iz Gradca pobegnil, temuč preoblekel in prenaredil se je v delavca in ker je imel precejšno svoto Tatenbahovih novcev na razpolaganje, znal se je z njim v zvezo spraviti. Dal mu je pismeno svet, naj se dela kakor bi bil blazen; na ta način bodo menj pazili na njega, in mogoče bode rešiti ga. Toda tudi ta črtež se nij dal dolgo upotrebljevati. Doktor Ajzenšmid, eden prvih zdravnikov v Gradci, kateri je bil od sodnijske preiskovalne komisije poklican, da bi Tatenbaha opazoval, razvidel je, da je Tatenbahova blaznost narejena, ter to sodnikom dokazal s tem, da je naglo v Tatenbahovo izbo stopivši naznanil mu, da je grofica Katarina Zrinjska kot ujetnica pripeljana na grad in blizu njega zaprta. Ta novost je Tatenbaha tako prijela, da je svojo ulogo kot blazni pozabil, in se najbridkejšemu tugovanju in žalovanju udal. Njemu se je videla grofica Zrinjska, v njeni duševni vzvišenosti, kakor angel varuh. Zdaj ko je čul,

da je tudi ona v ječi, zdelo se mu je vse izgubljeno.

Dr. Ajzenšmid je bil precej potem neko jutro pri lehski cerkvi na ulicah najden mrtev, zaboden s svojim lastnim mečem, in Kaldi je izginil.

26. novembra 1671 pridejo k Tatenbahu v ječo mestni sodnik, prvosednik sodske komisije in dva prisednika ter mu slovesno beró razsodbo, ki se je glasila:

Ivan Erazem Tatenbah izgubi svoje plemstvo in svoja posestva za sebe in svoje naslednike. Odsekana mu bode desna roka, z mečem bode glavo izgubil s tremi udarci.

Tatenbah je še nekoliko upal na pomiloščenje. Ko zasliši strašno razsodbo, zgrudi se ves obupan. Ves dan nij mogel ničesa govoriti.

Drug dan se toliko oporavi, da piše ponižno pismo do cesarja, v katerem ga prosi milosti za sebe ali vsaj za svojega sina. Svoje jetničarje prosi, da bi videl grófico Zrinjsko, katera je bila res po padu Čakav-

skega grada tudi kot ujetnica v Gradec pripeljana, ter da bi se poslovil od svojega sina. Oboje mu je bilo dovoljeno.

V spremstvu Jurja Vambrehtâ, stražmestra na gradu, stopi grofica Katarina Zrinjska v izbo, v kateri je bil Tatenbah zaprt.

Kako je bila velika gospa spremenjena.

Visoka veličastna postava je bila upognena, prej lepo polno lice je bilo upálo, žive gospodujoče oči so otemnele. Bila je komaj senca one odločne, navdušene žene, ki je znala toliko mož v delavnosti ohraniti, in oživljati v njih ogenj za veliko idejo — samostalnosti domovine.

In tudi ona je videla, da se je Tatenbah spremenil. Komaj 37 let stari lepi mož, je bil bled, posušen, osivel in zgubán.

Ko ga ona takega zagleda, sklene roki in skoro bi bila zgrudila se. Tatenbah stopi ginjen k njej in, sam tolažbe potreben, tolaži njo. Menjala sta v tem žalostnem hipu ulogi: ona prej vselej pogumna, zdaj vsa po-

trta, — on prej omahljiv, ona odločna in nobene pogibelji znajoča.

Govorila sta dalje časa, potem sta se poslovila — za vselej.

29. novembra je bil v Gradci velik deželni zbor. Štajerski stanovi, zastopniki višjega plemstva in duhovenstva so se na poklic cesarjev zbrali, da bi Tatenbahovo obsodbo čuli. V deželni zbornici, ki je bila črno po stenah prepredena, sedeli so zastopniki zamolklo tiho s slovesno resnostjo na obrazih. Zapisnikar prebere obsodbo. Potem se prinese deželna knjiga, v kateri so bili zapisani plemenitaši imajoči pravico zborovati in sklepati. Med njimi je bilo na odličnem mestu tudi Tatenbahovo ime.

Slovesno se je Tatenbahovo ime iz deželne knjige izbrisalo — „za večne čase!“

Potem se je stanovom dalo na znanje, da se odslej, ko je Tatenbah obsojen in ne več plemenitaš, more izročiti navadnemu mestnemu sodstvu.

Tatenbah je bil že prejšnji dan, sprem-

ljan po jezuvitovskem patru Zajcu, v zaprtem vozu z grada v mestno hišo prepeljan. Tukaj je smel njegov mali sin Anton k njemu.

Poslovil se je solzen od sina, tudi za vselej. To slovó mu je bilo najtežje. Kako ne-bi! Udal se je bil v zaroto, da bi svoje ime proslavil, da bi svojemu sinu samostalno državico pustil. In zdaj ostane njegov sin zapuščen, plemstva in dedine svojih očetov oropan!

1. decembra je bil tisti osodni dan. Mestna vrata v Gradci so ostala eno uro dalje kot navadno zaprta. Kolikor je bilo vojakov v mestu, pešcev in konjikov, vse je bilo na ulicah. Tudi mestna straža je bila oborožena in je morala izmaršírati. Po vseh cerkvah so zvonovi zvonili, in graški duhovniki v ornatih so za Tatenbahovo dušo molitve molili ....

Zjutraj ob osmih je bil v dvorišči mestne hiše krvavi oder postavljen, črno pregrnen. Miren, udan in možat stopi Tatenbah nanj. Poleg njega pater Zajec, njegov izpovednik, s krucifiksom. Tu mu sodniki povedo, da je

cesarjeva „milost“ oprostila mu odsekanje desne roke. Še za to se Tatenbah zahvali, priporoča svojo dušo bogu, poklekne in krvnik mahne z mečem trikrat po vratu najmogočnejega plemenitaša štajerske dežele. Njegova glava odleti od života proč.

Zopet zapojo vsi zvonovi po mestu.

Zvečer pak je bilo njegovo truplo pokopano tiho in skrivaj na pokopališči dominikancev pri sv. Andreji v murskem predmestji, na severni strani cerkve, zunaj pri drugem oknu.

Tam počiva.

In ti, slovenski bralec, ki si do tu potrpljenje imel čitati ta kratek obris zgodeb možá, ki je padel (če prav je imel človeških napak mnogo) ipak za veliko idejo, ki bi, uresničena, bila našo slovensko in celo slovansko zgodovino predrugačila — — ti pojdi, ako ti prilika nanese, na njegov grob in obžaluj, da je padel tako, da so triumfovali nad njim njegovi sovražniki, ki tudi nijso prijatelji tvojega roda!

* * *

Ostaje nam h koncu povedati osodo drugih v tem historično-pripovednem spisu omenjenih osob.

Kakor Tatenbah, bili so obsojeni in z mečem usmrteni tudi drugi glavni zarotniki. Nadasdjeva glava je pala na Dunaji, Zrinjski in Frankopan sta umrla enake posilne smrti v Dunajskem Novem mestu. Z obema ste izumrli Hrvatom dve domoljubni mogočni slovanski plemeniti rodovini.

Tatenbahova žena je dobila milostno penzijo 2000 gld. na leto.

Hrabra Katarina Zrinjska je umrla zaprta v kloštru karmelitaric v Gradci, po dolgem žalostnem življenji.

Nesrečni izdajalec Baltazar Ribelj nij dobil pohvale za svoje delo, temuč obsojen je bil na graškem trgu stati na sramotnem kolu, pet let v ječo, in po prestani kazni je bil izgnan iz dežele.

Rudolfi je bil v boji ustreljen v Čakavci,

ko je po begu Zrinjskega in Frankopana branil za grófico trdnjavo.

Vukovački je po trdenji magjarskih zgodovinopiscev v Carigradu ostal in tam v velikem uboštvu umrl.

Sin Tatenbahov, Anton, je bil na državne stroške v Gradci izšolan in je moral stopiti v klošter Rajn pri Gradci, kjer je bil l. 1685 za duhovnika posvečen. Še leta 1807 se je rabil mašni plašč, katerega je ta Anton Tatenbah dal narediti iz svilnega plašča, ki ga je nosil njegov oče, ko so ga ob glavo devali.

Kot značajna črta onega časa se končno ne sme pozabiti omeniti strog ukaz, katerega so nemški višji gospodje v Gradci po Tatenbahovi smrti poslali v Celje Pavlu Ahácu, namreč: naj poišče tisto veliko copernico na dravskem polji, ki je Tatenbahu hudobne svete dala. Nij pa kronistom znano, da-li se je Pavlu Ahacu posrečilo copernico ujeti ali ne.